

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Методика обліку і аналіз витрат на виробництво
сільськогосподарської продукції»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Облік і оподаткування
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 071 Облік і оподаткування
групи 1
Гонтовий О. С.
Керівник: Мокієнко Т. В.
Рецензент: Башкатова О. О.

Полтава 2025 року

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

Освітньо-професійна програма Облік і оподаткування
Спеціальність 071 Облік і оподаткування
Рівень вищої освіти другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

Наталія
КАНЦЕДАЛ
14 листопада 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
Гонтового Олександра Сергійовича

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Методика обліку і аналіз витрат на виробництво сільськогосподарської продукції»

керівник роботи: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Мокієнко Тетяна Володимирівна

Затверджено засіданням кафедри протокол № 5 від 07 жовтня 2024 р.

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 11 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи:

фінансова звітність, первинні документи та облікові реєстри підприємства за 2022 – 2024 рр.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретико-методичні основи обліку витрат виробництва сільськогосподарської продукції.

Розділ 2. Облік витрат виробництва та виходу сільськогосподарської продукції.

Розділ 3. Аналіз витрат виробництва сільськогосподарської продукції підприємства.

5. Перелік графічного матеріалу: схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження.

6. Дата видачі завдання: 14 листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи.	03.10.2024 р. – 29.10.2024 р.	
2	Затвердження завдання на кваліфікаційну роботу, узгодження плану	30.10.2024 р. – 14.11.2024 р.	
3	Опрацювання літературних джерел	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
4	Збір, вивчення і обробка інформації, необхідної для виконання роботи	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
5	Виконання теоретичного розділу роботи	15.11.2024 р. – 03.02.2025 р.	
6	Виконання аналітичних розділів роботи	04.02.2025 р. – 10.11.2025 р.	
7	Оформлення тексту роботи	11.11.2025 р. – 21.11.2025 р.	
8	Попередній захист роботи на кафедрі	24.11.2025 р. – 26.11.2025 р.	
9	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень і пропозицій	27.11.2025 р. – 03.12.2025 р.	
10	Нормо-контроль	04.12.2025 р. – 10.12.2025 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи	22.12.2025 р. - 24.12.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Олександр ГОНТОВИЙ

Керівник роботи

(підпис)

Тетяна МОКІЄНКО

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	8
1.1. Економічний зміст витрат виробництва сільськогосподарської продукції	8
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення	21
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	26
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства	26
2.2. Облік витрат виробництва та виходу сільськогосподарської продукції й відображення інформації у звітності	30
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	43
3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання	43
3.2. Оцінка динаміки виробництва сільськогосподарської продукції	54
3.3. Оцінка доходності та факторний аналіз чистого доходу та фінансових результатів від реалізації продукції	62
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах ринкової економіки розвиток агропромислового комплексу України неможливий без ефективної організації обліку та аналізу витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарські підприємства стикаються з низкою специфічних викликів, серед яких сезонність виробництва, тривалі виробничі цикли, залежність від природно-кліматичних умов та висока частка біологічних процесів у технологічному циклі. Ці особливості обумовлюють нагальну потребу у вдосконаленні методичних підходів до обліку витрат, що забезпечує формування достовірної інформації для управлінських рішень та підвищує конкурентоспроможність аграрних підприємств.

Аналіз наукових джерел свідчить про значну увагу дослідників до проблем обліку та аналізу витрат у сільському господарстві. Зокрема, Свиноус В. і Ваченко О. розглядали теоретичні основи формування системи управління виробничими витратами в агросекторі, приділяючи увагу класифікації витрат та методам управлінського обліку. Дослідження Демчука О., Мошковської О. та Ігнатенка Т. присвячені оцінці ефективності методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції рослинництва в агробізнесі різних форм власності.

Мошченко О. та Рокотянська В. у своїх роботах зосереджували увагу на вдосконаленні обліку та калькулювання витрат з позицій управлінського обліку та прямого калькулювання (direct-costing). Пилипенко К., Коваль С. та Кучеренко М. досліджували особливості обліку та аналізу операційних витрат агропідприємств і пропонували шляхи їх оптимізації. Окремі наукові здобутки присвячено питанням класифікації витрат в агродіяльності, що є важливою складовою організації бухгалтерського обліку.

Попри значні теоретичні напрацювання, у практичній діяльності окремих господарств залишається потреба у застосуванні та адаптації цих підходів з урахуванням специфіки конкретного підприємства, що обумовлює

необхідність подальшого розвитку наукових досліджень у цій сфері.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є вивчення практики ведення обліку та аналізу витрат виробництва і виходу с/г продукції. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

- дослідити теоретичні та методичні аспекти обліку витрат на виробництво сільськогосподарської продукції;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення обліку витрат у сільському господарстві;
- дослідити практику організації та ведення обліку на підприємстві;
- виявити проблемні питання ведення обліку витрат на підприємстві;
- провести оцінку діяльності підприємства, дослідити його облікову політику;
- проаналізувати витрати виробництва та вихід с/г продукції;
- розробити практичні рекомендації щодо удосконалення методики обліку і аналізу витрат з метою підвищення ефективності виробничої діяльності.

Об’єкт і предмет дослідження. Об’єктом дослідження є теоретико-методичні основи щодо облікового забезпечення та аналізу витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Предметом є діюча практика обліку та аналізу витрат на виробництво сільськогосподарської продукції досліджуваного підприємства, включаючи методику калькулювання собівартості, класифікацію витрат та оцінку ефективності використання ресурсів.

У процесі дослідження використано комплекс наукових методів: теоретичний аналіз економічної та спеціальної літератури, системний підхід, методи бухгалтерського обліку, порівняльний та економіко-статистичний аналіз, а також узагальнення отриманих результатів, що забезпечує глибоке розкриття досліджуваної проблеми та формування обґрунтованих

практичних рекомендацій.

Елементи наукової новизни. Робота базується на чинних нормах НП(С)БО, автор впроваджує елементи наукової новизни через адаптацію загальних методик до специфіки досліджуваного підприємства:

1. Узагальнено сучасні підходи до класифікації витрат (зокрема системний та управлінський), що дозволяє використовувати витрати як інструмент стратегічного управління.

2. Систематизовано проблеми обліку за галузевою ознакою: автор систематизував ключові проблеми обліку витрат, виділивши специфічні виклики саме для аграрного сектору, такі як необхідність GPS-обліку паливно-мастильних матеріалів, електронних нарядів та датчиків надріж.

3. У роботі запропоновано та обґрунтовано використання різних баз розподілу загальновиробничих витрат: для рослинництва (нормо-години роботи техніки) та тваринництва (кормо-дні або прямі витрати), що забезпечує точніше калькулювання собівартості.

4. Удосконалено методику оцінки біологічних активів через суб'єктивність оцінки приплоду та складнощі встановлення ринкової вартості молодняку, пропонуючи шляхи до точнішої оцінки результатів біотрансформації згідно з НП(С)БО 30.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано дві наукові праці, обсягом 0,18 друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Економічний зміст витрат виробництва сільськогосподарської продукції

Витрати підприємства є невід’ємною складовою економічної діяльності та відображають використання ресурсів для виробництва продукції, виконання робіт або надання послуг. Аналіз їхньої сутності та значення дозволяє оцінити ефективність господарської діяльності, оптимізувати використання ресурсів і забезпечити прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Вивчення витрат є ключовим для формування собівартості продукції, планування фінансових результатів і підвищення рентабельності підприємства [14].

Витрати підприємства - це виражені в грошовій формі затрати ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, енергетичних тощо), які необхідні для здійснення господарської діяльності. Вони відображають економічні відносини, що виникають у процесі використання ресурсів підприємства для отримання доходу. Погляди науковців на категорію «витрати» подано в додатку А.

Значення витрат виробництва для підприємства є багатовимірним: економічне, управлінське, контрольне, аналітичне та стратегічне (рис. 1.1).

Таким чином, витрати виконують не лише облікову функцію, а й відіграють ключову роль у забезпеченні економічної стабільності та ефективності діяльності підприємства, визначаючи основу для планування, контролю та управлінських рішень.

Витрати виробництва в сільському господарстві становлять сукупність ресурсів у грошовому виразі, які використовуються аграрним підприємством у процесі створення сільськогосподарської продукції. До їх складу входять

витрати на насіння, корми, мінеральні добрива, паливно-мастильні матеріали, оплату праці, амортизацію основних засобів, послуги сторонніх організацій та інші елементи, безпосередньо пов'язані з виробничим процесом.

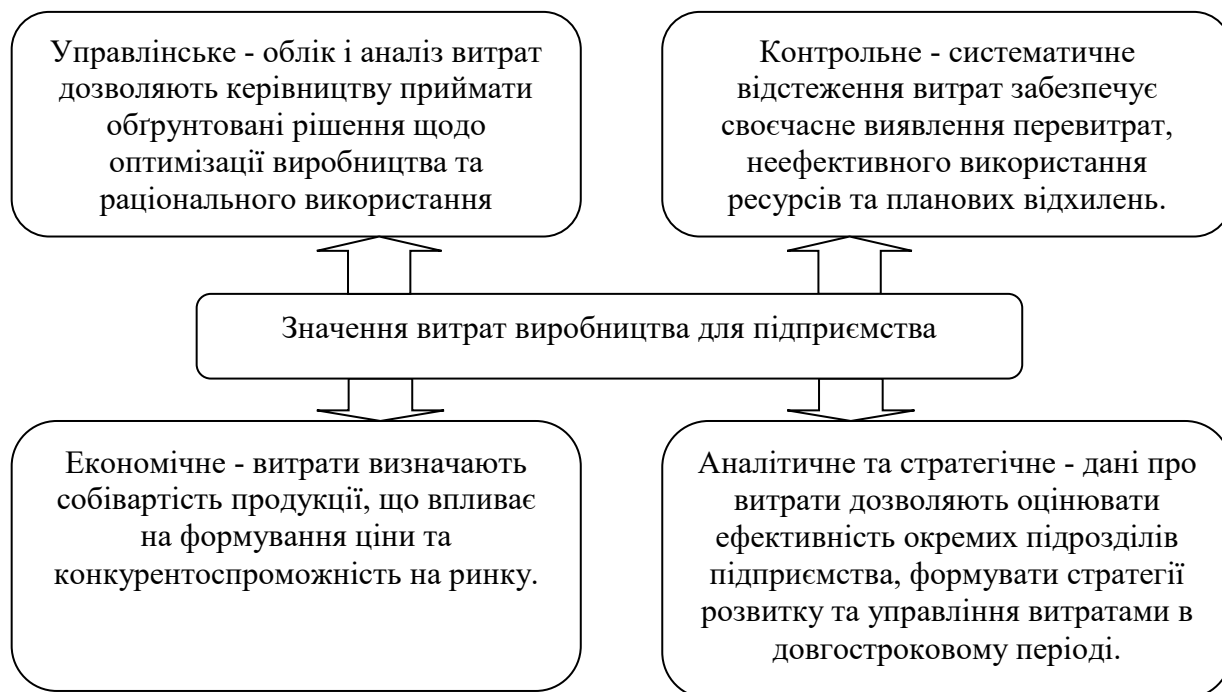

Рис. 1.1. Значення витрат виробництва для підприємства

Сутність витрат виробництва в аграрній сфері зумовлюється специфікою сільськогосподарського виробництва, яка проявляється у сезонності робіт, залежності від природно-кліматичних умов, тривалості виробничого циклу та біологічному характері об'єктів праці.

Особливістю витрат виробництва в сільському господарстві є їх нерівномірність протягом року та значна частка умовно-постійних витрат, що не залежать від обсягів виробництва у короткостроковому періоді. Крім того, значна частина витрат формується задовго до отримання готової продукції, що обумовлює необхідність авансування коштів та впливає на фінансову стійкість підприємств. Біологічні процеси росту і розвитку рослин та тварин зумовлюють складність точного прогнозування рівня витрат і результатів виробництва [24].

Значення витрат виробництва в сільському господарстві полягає в їх

визначальній ролі у формуванні собівартості сільськогосподарської продукції, фінансових результатів діяльності підприємства та рівня його конкурентоспроможності. Раціональне управління витратами забезпечує підвищення ефективності використання ресурсів, зниження собівартості продукції та зростання прибутковості аграрних підприємств. Витрати виробництва виступають важливим об'єктом бухгалтерського обліку, аналізу та внутрішньогосподарського контролю, оскільки саме на їх основі приймаються управлінські рішення щодо оптимізації технологій, структури посівних площ, поголів'я тварин і вибору напрямів розвитку господарства.

Таким чином, витрати виробництва в сільському господарстві є складною економічною категорією, яка відображає рівень організації виробництва, ефективність використання ресурсного потенціалу та результативність господарської діяльності аграрних підприємств, а їх науково обґрунтований облік і аналіз є необхідною умовою сталого розвитку аграрного сектору.

Правильна класифікація витрат виробництва є основою для формування собівартості продукції, оцінки ефективності виробничої діяльності та прийняття управлінських рішень. Вона дозволяє розподіляти ресурси оптимально, контролювати витрати, підвищувати рентабельність та забезпечувати фінансову стабільність підприємства [24].

Проблематика витрат виробництва є центральною в економічній науці та бухгалтерському обліку, оскільки правильне визначення та класифікація витрат впливає на формування собівартості продукції та управлінські рішення підприємства. Різні науковці пропонують власні підходи до розуміння сутності витрат виробництва.

1. Класичний підхід. За класичною економічною теорією А. Сміта та К. Маркса, витрати виробництва розглядаються як витрати праці та засобів виробництва, необхідні для створення продукції. К. Маркс наголошував на вартості праці як основному компоненті витрат і факторі формування ціни продукції.

2. Бухгалтерський підхід. Українські та зарубіжні фахівці з обліку, зокрема В. Піддубна та Д. Котляр, визначають витрати виробництва як грошове вираження спожитих ресурсів у процесі виробництва продукції. Вони підкреслюють, що витрати включають матеріальні ресурси, заробітну плату, амортизацію основних засобів та інші елементи, необхідні для відтворення виробничого процесу.

3. Менеджерський та економічний підхід. З точки зору управлінської економіки (Р. Андерсон, П. Друкер), витрати виробництва – це інструмент для управління ефективністю підприємства, який дозволяє оптимізувати ресурси, контролювати продуктивність та приймати стратегічні рішення щодо ціноутворення та інвестування.

4. Сучасний системний підхід. Сучасні науковці (О. Панов, М. Литвин) розглядають витрати виробництва як систему показників, що характеризують споживання ресурсів у процесі створення продукту. Вони акцентують увагу на комплексному підході, який включає прямі та непрямі витрати, змінні та постійні витрати, витрати на соціальні та екологічні аспекти виробництва.

5. Практичний аспект. Дослідники зазначають, що класифікація та аналіз витрат дозволяють підприємствам: визначати собівартість продукції; прогнозувати фінансові результати; впроваджувати системи контролю витрат; приймати управлінські рішення щодо оптимізації виробництва.

Для практичного застосування та управління витратами недостатньо лише загального розуміння їх сутності. Необхідно систематизувати витрати за певними ознаками, що дозволяє проводити детальний аналіз, визначати резерви економії та оптимізувати виробничі процеси.

Саме тому наступним етапом дослідження є класифікація витрат виробництва, яка дає змогу структуровано відображати витрати за видами діяльності, елементами витрат, місцями їх виникнення та іншими економічними ознаками. Класифікація не лише полегшує облік і контроль, а й забезпечує основу для управлінських рішень у сфері планування,

ціноутворення та оцінки ефективності виробництва. Різні наукові підходи до витрат виробництва відображають еволюцію економічної думки: від класичного визначення через трудові витрати до сучасного системного розгляду з акцентом на управлінську ефективність (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до класифікації витрат в науковій літературі

Ознака класифікації	Науковці	Основні групи витрат	Особливості для сільського господарства
За економічними елементами	В. Піддубна	Матеріальні, витрати на оплату праці, амортизація, інші витрати	Насіння, добрива, корми, паливо, заробітна плата сезонних та постійних працівників, амортизація техніки та будівель
За функціональним призначенням	Д. Котляр, О. Панов	Виробничі, адміністративні, збутові	Виробничі – посів, догляд за рослинами, годівля тварин; адміністративні – управління господарством; збутові – транспортування, реалізація продукції
За залежністю від обсягу виробництва	Р. Андерсон, П. Друкер	Змінні, постійні	Змінні – насіння, добрива, корми, паливо; постійні – оренда землі, амортизація, адміністративні витрати
За відношенням до продукції	М. Литвин	Прямі, непрямі	Прямі – насіння конкретної культури, корми для окремої групи тварин; непрямі – загальні витрати на техніку, адміністрацію, ветеринарні послуги
За місцем виникнення	Сучасні дослідники управлінського обліку	Підрозділи виробництва	Рослинництво – посів, догляд, збір врожаю; тваринництво – годівля, утримання приміщень; Переробка та зберігання – сушіння, зберігання, первинна обробка продукції

Незалежно від підходу, всі вони підкреслюють роль витрат як ключового елемента формування собівартості продукції та забезпечення фінансової стійкості підприємства. Витрати виробництва в рослинництві охоплюють сукупність ресурсів, що використовуються у процесі вирощування сільськогосподарських культур від підготовки ґрунту до збирання врожаю та первинної доробки продукції. Їх формування зумовлене сезонністю робіт, тривалістю виробничого циклу та значною часткою

незавершеного виробництва (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Структура витрат виробництва в рослинництві

Елемент витрат	Економічна характеристика
Насіння і посадковий матеріал	Забезпечують формування майбутнього врожаю, залежать від структури посівів
Добрива (мінеральні, органічні)	Сприяють підвищенню родючості ґрунтів і урожайності
Засоби захисту рослин	Використовуються для боротьби зі шкідниками, хворобами та бур'янами
Паливно-мастильні матеріали	Забезпечують виконання технологічних операцій
Оплата праці, ЄСВ	Витрати на оплату праці працівників рослинництва, ЄСВ
Амортизація	Знос машин, обладнання та сільськогосподарської техніки
Інші витрати	Послуги сторонніх організацій, ремонт, страхування

Наведена у табл. 1.2 структура витрат відображає основні напрями використання ресурсів у рослинництві та дає змогу оцінити їх вплив на формування собівартості продукції.

Для узагальнення порядку накопичення витрат та переходу від виробничого процесу до визначення фактичної собівартості доцільно розглянути схему їх формування.

Витрати виробництва в тваринництві відображають ресурси, що використовуються у процесі утримання, годівлі, відтворення та вирощування сільськогосподарських тварин. Вони мають більш рівномірний характер протягом року, оскільки виробничий процес є безперервним (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Структура витрат виробництва в тваринництві

Елемент витрат	Економічна характеристика
Корми	Основна стаття витрат, визначає рівень продуктивності тварин
Оплата праці, ЄСВ	Витрати на персонал тваринницьких підрозділів, ЄСВ
Ветеринарні заходи	Профілактика та лікування захворювань тварин
Енергоносії	Забезпечення освітлення, опалення та роботи обладнання
Амортизація	Знос тваринницьких приміщень та обладнання
Інші витрати	Витрати на відтворення стада, обслуговування

Дані табл. 1.3 свідчать про домінування кормових витрат у структурі собівартості продукції тваринництва, що зумовлює необхідність постійного

контролю за ефективністю використання кормової бази. Узагальнення відмінностей між двома галузями доцільно здійснити шляхом їх порівняльної характеристики.

З метою узагальнення виявлених особливостей формування витрат у рослинництві та тваринництві, а також наочного відображення їх відмінностей за основними економічними ознаками, доцільно здійснити порівняльну характеристику витрат за галузями, що представлена на рис. 1.2.

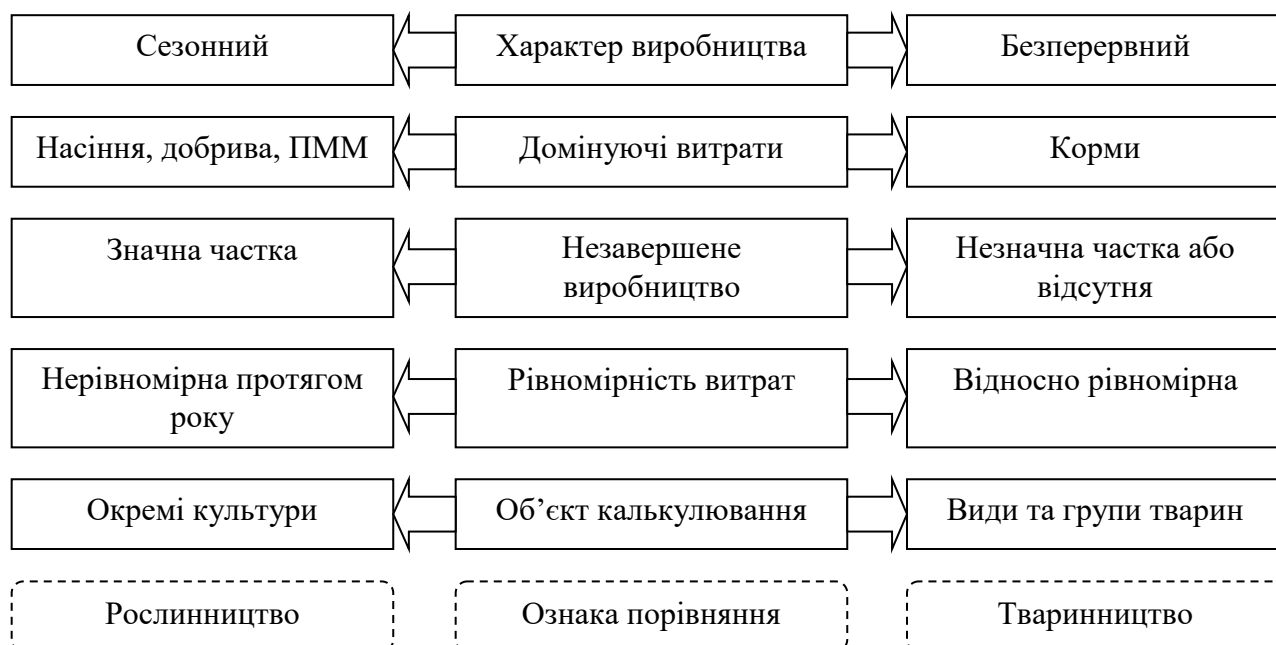

Рис. 1.2. Порівняльна характеристика витрат рослинництва і тваринництва

Отже, витрати виробництва в рослинництві й тваринництві є ключовим елементом формування собівартості сільськогосподарської продукції та фінансових результатів діяльності аграрних підприємств. Їх структура й характер суттєво відрізняються залежно від галузі, що зумовлено сезонністю рослинництва та безперервністю виробничого процесу в тваринництві. Раціональна організація обліку, аналізу та контролю витрат за окремими галузями забезпечує підвищення ефективності використання ресурсів, зниження собівартості продукції та сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень і сталому розвитку сільськогосподарських

підприємств.

Собівартість продукції рослинництва є комплексним показником, що відображає всі витрати підприємства на вирощування та збирання сільськогосподарських культур. До її складу входять прямі матеріальні витрати, зокрема посівний матеріал, добрива, засоби захисту рослин, паливо та електроенергія для проведення технологічних операцій. Значну частину собівартості становлять прямі витрати на оплату праці робітників, зайнятих у процесі вирощування та збору врожаю, а також амортизаційні відрахування і експлуатаційні витрати на використання сільськогосподарської техніки, будівель та інвентарю [15].

Окрім цього, до собівартості включаються витрати на обслуговування виробництва, зокрема вода, електроенергія, ремонт та технічне обслуговування обладнання, а також накладні витрати, що відносяться до адміністративного та загальновиробничого обслуговування. Важливою особливістю формування собівартості у рослинництві є висока сезонність витрат та наявність незавершеного виробництва, що обумовлює необхідність відображення частини витрат на продукцію, яка ще не зібрана.

Точний розрахунок собівартості продукції рослинництва дозволяє підприємству контролювати ефективність використання ресурсів, планувати прибуток та визначати економічно обґрунтовані ціни на продукцію. Урахування прямого та накладного витрат, а також факторів сезонності та незавершеного виробництва сприяє підвищенню достовірності фінансової звітності та ефективності управлінських рішень.

Собівартість продукції тваринництва відображає всі витрати підприємства, понесені на вирощування, догляд і утримання тварин, до моменту отримання продукції, придатної для реалізації або переробки. До складу собівартості включаються прямі матеріальні витрати, зокрема корм, ветеринарні препарати, засоби догляду за тваринами та енергоносії, використані у виробничому процесі. Значну частину витрат становлять прямі витрати на оплату праці працівників, зайнятих у догляді за тваринами та

обслуговуванні технологічних процесів [15].

Крім того, собівартість продукції тваринництва включає амортизаційні відрахування та експлуатаційні витрати на техніку, будівлі та інвентар, що використовуються у процесі виробництва, а також накладні витрати, пов'язані з адміністративним і загальновиробничим обслуговуванням. Важливою особливістю є тривалість виробничих циклів і наявність незавершеного виробництва, яке включає молодняк тварин, несучок, незавершене виробництво молока чи інших продуктів, що ще не здані на реалізацію. В табл. 1.4 представлено види собівартості с/г продукції.

Таблиця 1.4

Види собівартості сільськогосподарської продукції

Вид собівартості	Характеристика	Практичне призначення
Планова	Розраховується на початку року на основі технологічних карт та очікуваних витрат	Поточний облік, контроль витрат протягом року
Фактична	Визначається за реальними витратами після завершення виробничого циклу	Формування фінансового результату, фінансова звітність
Нормативна	Базується на діючих нормах використання ресурсів	Оперативний контроль та аналіз відхилень
Справедлива вартість	Оцінка біологічних активів відповідно до НП(С)БО 30	Оцінка активів та результатів біотрансформації

Точний облік собівартості продукції тваринництва дозволяє підприємству оцінювати ефективність використання кормів і трудових ресурсів, контролювати витрати на утримання стада та планувати прибуток. Рациональне формування собівартості сприяє обґрунтованому ціноутворенню, підвищує достовірність фінансової звітності та забезпечує ефективність управлінських рішень у тваринницькому виробництві.

Послідовність дій бухгалтера при визначенні фактичної собівартості продукції сільського господарства. Узагальнено цей процес можна подати у вигляді логічної схеми (рис. 1.3).

Однією з ключових складових собівартості продукції є загальновиробничі витрати, що виникають у процесі обслуговування та управління основними й допоміжними виробничими підрозділами.

Відповідно до пункту 16 НП(С)БО 16 «Витрати» ці витрати класифікуються на постійні та змінні [40].

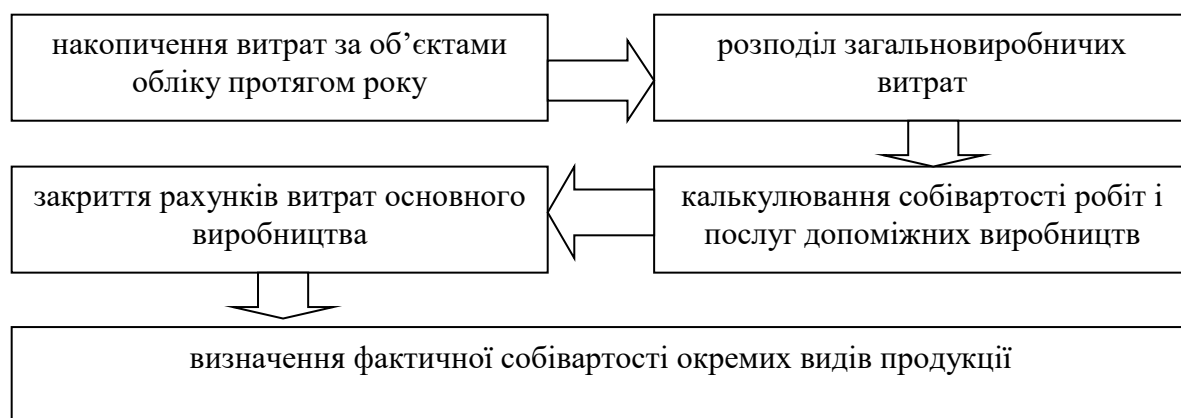

Рис. 1.3. Етапи формування фактичної собівартості сільськогосподарської продукції

Загальновиробничі витрати займають важливе місце у структурі виробничих витрат, оскільки значною мірою відображають рівень ефективності організації та управління виробничими процесами. До їх складу належать витрати, які неможливо безпосередньо віднести до конкретних видів продукції, робіт або послуг, однак вони є необхідними для забезпечення безперервного функціонування виробництва в цілому. Саме тому коректне обчислення та обґрунтований розподіл ЗВВ мають суттєве значення для формування достовірної фінансової звітності та об'єктивного визначення собівартості продукції.

За економічною сутністю загальновиробничі витрати являють собою витрати, пов'язані з підтриманням і забезпеченням виробничої діяльності підприємства, які не мають прямого зв'язку з виготовленням конкретних виробів чи наданням окремих послуг [40].

Вони формуються з кількох груп витрат, що забезпечують нормальне функціонування виробничих підрозділів незалежно від обсягу та номенклатури випущеної продукції.

До складу ЗВВ, зокрема, належать витрати на оплату праці

управлінського та технічного персоналу, який не бере безпосередньої участі у виготовленні продукції, але здійснює загальне керівництво та організаційно-технічне забезпечення виробництва. Такі витрати охоплюють як основну заробітну плату, так і нарахування на неї, включаючи соціальні відрахування та пільги.

Важливою статтею ЗВВ є амортизація основних засобів, що використовуються у виробничому процесі, але не можуть бути прямо віднесені до конкретних об'єктів калькулювання. Йдеться про амортизаційні відрахування щодо будівель, споруд, машин та обладнання загальновиробничого призначення.

Суттєву частку становлять також комунальні витрати, пов'язані зі споживанням електроенергії, води, газу, тепла та інших ресурсів, необхідних для забезпечення належних умов функціонування виробничих приміщень і обладнання. Оскільки такі витрати зазвичай не підлягають прямому віднесенню до окремих виробничих процесів, вони включаються до складу загальновиробничих і підлягають розподілу.

До ЗВВ також відносять витрати на утримання, технічне обслуговування та ремонт основних засобів виробничого призначення, що забезпечує їх працездатність і безперервність виробничого процесу. Окрему групу становлять витрати на страхування виробничих потужностей, матеріальних цінностей і відповідальності підприємства від можливих ризиків, зокрема пожеж, аварій та інших непередбачуваних подій.

Крім того, до ЗВВ включають інші витрати загального характеру, які не можуть бути безпосередньо пов'язані з конкретною продукцією, зокрема витрати на охорону, канцелярське забезпечення, утримання лабораторій та інші аналогічні потреби.

З метою правильного формування собівартості продукції загальновиробничі витрати підлягають розподілу між окремими видами продукції, виробничими підрозділами або замовленнями із застосуванням відповідних методів, що узагальнені в додатку Б.

Правильний та обґрунтований розподіл ЗВВ має важливе значення для достовірного визначення собівартості продукції. Помилки в їх розподілі призводять до викривлення вартості продукції, що негативно впливає на ціноутворення, фінансову звітність і якість управлінських рішень.

Коректний розподіл витрат дає змогу об'єктивно оцінити ефективність використання ресурсів, підвищити точність бюджетного планування та посилити контроль за витратами, зокрема шляхом виявлення резервів їх оптимізації. У результаті ефективного управління загальновиробничими витратами сприяє фінансовій стабільності та конкурентоспроможності підприємства.

Розподіл ЗВВ є складовою бухгалтерського обліку та калькулювання собівартості, оскільки ці витрати не можуть бути прямо віднесені до окремих видів продукції. Процес їх розподілу включає ідентифікацію складу витрат, вибір обґрунтованої бази розподілу, пропорційне віднесення витрат на об'єкти калькулювання, визначення витрат на одиницю продукції та включення їх до виробничої собівартості (рис. 1.4)

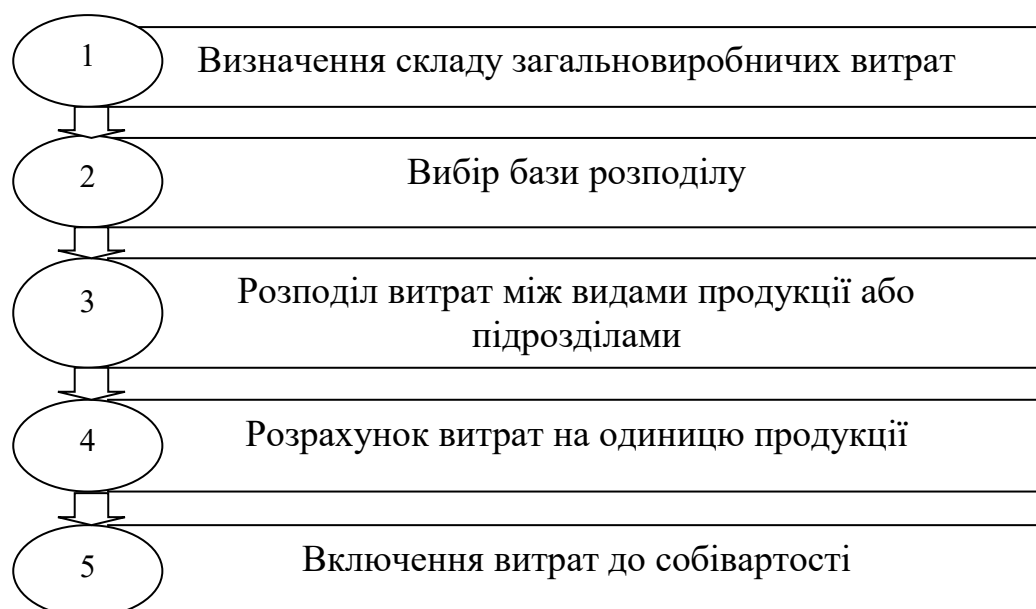

Рис. 1.4. Основні етапи розподілу ЗВВ

Згідно з НП(С)БО 16 «Витрати», розподіл ЗВВ здійснюється з урахуванням нормальної потужності підприємства. Якщо фактичний обсяг виробництва відповідає або перевищує її рівень, усі загальновиробничі витрати включаються до виробничої собівартості. За умови недовикористання потужностей до собівартості відносяться лише розподілені витрати, тоді як нерозподілена частина постійних ЗВВ списується на собівартість реалізації [40].

В аграрних підприємствах розподіл ЗВВ ускладнюється специфікою виробництва, зокрема отриманням основної, супутньої та побічної продукції. Тому доцільним є поділ витрат на прямі й непрямі залежно від можливості їх безпосереднього віднесення до відповідного об'єкта обліку, з урахуванням впливу природних факторів, притаманних сільському господарству.

Для достовірного формування собівартості сільськогосподарської продукції важливе значення має обґрунтований вибір бази розподілу ЗВВ. Специфіка технологічних процесів у рослинництві та тваринництві зумовлює використання різних підходів до їх розподілу, що забезпечують найбільш тісний причинно-наслідковий зв'язок між витратами та об'єктами калькулювання.

Узагальнені бази розподілу ЗВВ у розрізі основних галузей сільськогосподарського виробництва наведено в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Бази розподілу ЗВВ у рослинництві та тваринництві

Галузь	База розподілу ЗВВ	Характеристика та доцільність застосування
1	2	3
Рослинництво	Площа посівів, га	Застосовується при вирощуванні однорідних культур за подібних технологій; проста у використанні, але не враховує інтенсивність виробництва
	Нормо-години роботи техніки	Доцільна для механізованих процесів (оранка, посів, збирання); забезпечує точніший розподіл витрат
	Прямі витрати на виробництво	Дає змогу пропорційно розподіляти ЗВВ відповідно до рівня витрат на окремі культури
	Обсяг виробленої продукції (ц, т)	Використовується при масовому виробництві однорідної продукції; обмежено застосовується через залежність від урожайності

Продовж. табл. 1.5

1	2	3
	Вартість валової продукції	Доцільна за умов суттєвих відмінностей у цінності культур
Тваринництво	Поголів'я тварин (умовні голови)	Широко використовується для розподілу витрат на утримання та обслуговування тварин
	Кормо-дні / кормо-одиниці	Забезпечує обґрунтований розподіл витрат залежно від рівня годівлі
	Людино-години праці	Доцільна для трудомістких процесів догляду за тваринами
	Обсяг отриманої продукції (молоко, приріст, приплід)	Використовується для оцінки витрат у розрахунку на одиницю продукції
	Прямі витрати за видами тварин	Дає змогу більш точно розподілити ЗВВ між галузями та видами продукції

Наведені в табл. 1.5 бази розподілу ЗВВ у рослинництві та тваринництві свідчать про необхідність диференційованого підходу до їх вибору залежно від технологічних особливостей виробництва та структури витрат.

У рослинництві доцільність застосування окремих баз розподілу зумовлена рівнем механізації, однорідністю культур і масштабами виробництва, тоді як у тваринництві ключове значення мають біологічні чинники, інтенсивність утримання та продуктивність тварин. Використання більш обґрунтованих баз розподілу, зокрема нормо-годин роботи техніки, кормо-днів або прямих витрат, забезпечує точніше включення ЗВВ до собівартості продукції. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню достовірності калькулювання, посиленню контролю за витратами та прийняттю ефективних управлінських рішень у сільськогосподарських підприємствах.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Проблематика організації обліку витрат виробництва є однією з ключових у сучасній теорії та практиці бухгалтерського обліку, оскільки саме від якості інформаційного забезпечення залежить формування

собівартості продукції, обґрунтованість управлінських рішень і фінансові результати підприємства. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі питання методології обліку витрат розглядаються через призму нормативно-правових вимог, розвитку управлінського обліку, аналітичності даних, сучасних інформаційних технологій та галузевої специфіки.

Особливої актуальності ці проблеми набувають у сільськогосподарському виробництві, де витрати характеризуються сезонністю, тривалим виробничим циклом, значною часткою біологічних активів та складністю документального підтвердження господарських операцій. Узагальнення поглядів науковців дає змогу систематизувати ключові проблеми обліку витрат, визначити напрями удосконалення методологічних підходів та адаптувати їх до потреб аграрних підприємств. У табл. 1.6 наведено найбільш поширені проблеми та науковців, які їх досліджували.

Таблиця 1.6

Проблеми обліку витрат виробництва в науковій літературі

Група проблем	Суть проблеми	Науковці, які їх дійсно досліджують	Специфіка для сільського господарства
1	2	3	4
Нормативно-правові та методологічні розбіжності	суперечності між НП(С)БО, податковим обліком; нечіткість складу витрат	Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Нападовська, О. М. Гончаренко, С. Ф. Голуб	недостатнє врахування сезонності, тривалого циклу та біологічних активів
Низька аналітичність обліку витрат	недостатня деталізація за культурами, полями, центрами відповідальності	В. В. Сопко, А. Г. Загородній, М. В. Кужельний, З. В. Герасимчук	необхідність обліку за видами культур, площами, технологічними картами
Проблеми розподілу ЗВВ	суб'єктивність вибору бази розподілу, спотворення собівартості	Ч. Друрі (C. Drury), Г. Горнгрен (Horngren), Ф. К. Керрі, В. М. Пархоменко	поєднання основної та побічної продукції (зерно/солома, молоко/гній)
Автоматизація та цифровізація обліку	відсутність інтеграції виробничих і облікових програм; ручне документування	Р. С. Сайфулін, А. Д. Шеремет, Роберт Каплан, Стівен Андерсон	потреба у GPS-обліку, обліку ПММ, електронних нарядах, датчиках надоїв

Продовж. табл. 1.6

1	2	3	4
Проблеми оцінки біологічних активів та продукції	труднощі визначення справедливої вартості, суб'єктивність оцінки приплоду	Н. М. Виговська, М. В. Корягін, І. І. Левицька, Л. В. Чижевська	складність встановлення ринкової вартості тварин, молодняка, багаторічних насаджень
Документальне оформлення витрат	помилки в первинних документах, несвоєчасне оформлення, нечіткі норми	В. Б. Сметана, Ф. Ф. Бутинець, О. В. Овдій, Т. І. Єфименко	потреба нормування витрат ПММ, кормів, ЗЗР, підтвердження робіт у полі
Недостатній розвиток управлінського обліку	слабке застосування АВС-костингу, бюджетування, контролінгу	Р. Каплан, Дж. Шанкс, М. Бромвич, Л. В. Нападовська	необхідність бюджетів культур, обліку за центрами відповідальності
Організаційні проблеми та людський фактор	відсутність взаємодії між бухгалтерією і виробничими службами	Г. Г. Кірейцев, Т. М. Слободяник, О. В. Шерстюк	важливість взаємодії агрономів, економістів і бухгалтерів для точного обліку

Аналіз поглядів провідних українських і зарубіжних науковців свідчить, що проблеми обліку витрат виробництва є комплексними та охоплюють нормативно-методологічний, організаційний, технологічний та аналітичний аспекти. Особливої уваги потребує аграрний сектор, де специфічні умови виробництва - сезонність, природні фактори, тривалі цикли вирощування та наявність біологічних активів - потребують адаптованих підходів до обліку і калькулювання. Ключовими викликами залишаються розподіл ЗВВ, проблеми оцінки біологічних активів, недостатня автоматизація документування та обмежена аналітичність даних.

Систематизація проблем, запропонована у табл. 1.6, дозволяє визначити першочергові напрями вдосконалення облікової системи підприємств, зокрема впровадження сучасних інформаційних технологій, підвищення точності первинної документації, розширення управлінського обліку та гармонізацію нормативної бази. Це сприятиме підвищенню прозорості обліку витрат, обґрунтованості управлінських рішень і конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Незавершене виробництво (НЗВ) – це частина виробничих витрат, яка була понесена підприємством на створення продукції, але яка ще не завершена на звітну дату і тому не може бути віднесена до собівартості готової продукції. В сільському господарстві НЗВ має специфічні особливості залежно від напрямку діяльності: рослинництва чи тваринництва. Незавершене виробництво в сільському господарстві є важливим елементом формування собівартості продукції, оскільки відображає частину витрат, які ще не перетворилися на готовий продукт. У рослинництві НЗВ характеризується високою сезонністю та залежністю від строків посіву і збору урожаю, тоді як у тваринництві він визначається біологічними циклами розвитку тварин і умовами їх утримання.

Таблиця 1.7

Особливості незавершеного виробництва у рослинництві та тваринництві

Показник	Рослинництво	Тваринництво
Об'єкт НЗВ	Культури, що ростуть (зернові, технічні, овочеві, баштанні)	Молодняк, продукція птахівництва, молоко, інші продукти тваринництва
Види витрат, що включаються	Посівний матеріал, добрива, засоби захисту рослин, паливо, електроенергія, заробітна плата	Корм, ветеринарні послуги, зарплата працівників, електроенергія, утримання приміщень
Тривалість циклу формування НЗВ	Сезонна, залежить від тривалості вегетаційного періоду	Постійна або періодична, залежить від циклу вирощування тварин або продуктивності стада
Сезонність і залежність від клімату	Висока, залежить від строків посіву і збору урожаю	Менш виражена, але залежить від біологічних циклів тварин і умов утримання
Методи оцінки	За прямими витратами, нормативами або фактичними витратами	За прямими витратами на корм і догляд, нормативними або фактичними даними

У рослинництві НЗВ формується на етапі росту і розвитку культур, поки продукція не зібрана. До НЗВ включаються витрати на посівний матеріал, добрива, засоби захисту рослин, паливо та електроенергію для обробки ґрунту, оплату праці робітників. НЗВ у рослинництві характеризується сезонністю та тривалими виробничими циклами, залежить

від строків посіву та збору врожаю.

У тваринництві НЗВ відображає витрати на вирощування тварин, які ще не досягли готовності до реалізації або переробки. Це може бути молодняк, продукція птахівництва (несучки, молодняк курей), а також молоко чи інші продукти, які ще не здані на переробку чи реалізовані. До НЗВ включаються витрати на корм, ветеринарне обслуговування, оплату праці персоналу, енергоносії та інші прямі витрати, пов'язані з доглядом за тваринами.

Отже, раціональний облік і контроль незавершеного виробництва дозволяє підприємству своєчасно оцінювати фінансові результати, оптимізувати витрати на виробництво та приймати управлінські рішення щодо ефективності виробничих процесів. Таким чином, точний облік НЗВ сприяє підвищенню економічної ефективності діяльності агропідприємства та забезпечує достовірність фінансової звітності.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Досліджуване підприємство, розташоване в місті Решетилівка Полтавської області, є товариством з обмеженою відповідальністю, що здійснює діяльність у сфері сільського господарства. Підприємство спеціалізується на вирощуванні зернових та технічних культур, а також на наданні агротехнічних послуг, що дозволяє забезпечувати комплексний підхід до ведення аграрного виробництва в регіоні.

Місія підприємства полягає у забезпеченні стабільного рівня виробництва сільськогосподарської продукції високої якості, впровадженні сучасних технологій обробки ґрунту та підвищенні ефективності використання наявних ресурсів, включаючи земельні ділянки, техніку та людський потенціал.

Організаційна структура підприємства включає адміністративно-управлінський апарат, який здійснює загальне керівництво, бухгалтерський та кадровий облік, а також виробничі підрозділи, до складу яких входять польові бригади, тваринницькі ділянки та механізований парк.

Наявність сучасної матеріально-технічної бази, яка включає трактори, комбайни, сівалки, обприскувачі, а також відповідні складські приміщення, забезпечує стабільне функціонування виробництва. Земельний банк підприємства охоплює рілля, багаторічні насадження та пасовища, що дозволяє здійснювати сівозміну та підтримувати родючість ґрунтів.

Працівники підприємства мають різний рівень кваліфікації, що включає агрономів, ветеринарів, механіків та операторів техніки, а система мотивації передбачає поєднання погодинної та помісячної оплати з

преміюванням за досягнуті результати (рис. 2.1).

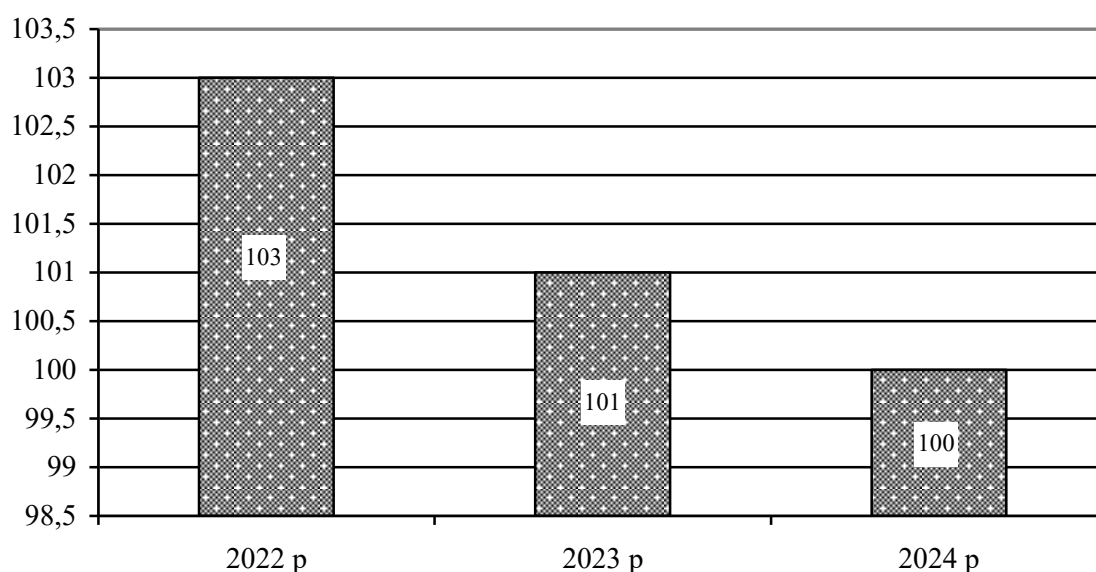

Рис. 2.1. Середньооблікова чисельність працівників досліджуваного підприємства за 2022 - 2024 рр., осіб

Рис. 2.1 ілюструє динаміку середньооблікової чисельності працівників досліджуваного підприємства за 2022 - 2024 рр. Як видно з представлених даних, чисельність персоналу демонструє поступове зменшення, що може бути пов'язано з оптимізацією виробничих процесів, автоматизацією частини робіт або скороченням сезонних робітників.

У 2022 р. середньооблікова чисельність становила 103 особи, у 2023 р. цей показник знизився до 101 особи, а у 2024 р. - до 100 осіб. Така динаміка свідчить про помірне зниження кадрового складу підприємства, яке незначно впливає на загальний кадровий потенціал, проте потребує уваги з боку управління для забезпечення ефективного планування трудових ресурсів і підтримки стабільності виробничих процесів.

Фінансово-економічний аспект діяльності досліджуваного підприємства характеризується реалізацією продукції за ринковими цінами, формуванням собівартості виробництва з урахуванням прямих та ЗВВ та визначенням прибутковості окремих напрямків діяльності. Для підвищення точності калькуляцій та ефективності управлінських рішень підприємство

здійснює аналітичний облік витрат по культурах та підрозділах, що дозволяє оцінювати продуктивність та рентабельність окремих виробничих процесів. Водночас, розвиток автоматизованих систем обліку та впровадження програмних рішень для агровиробництва може значно покращити якість внутрішнього контролю та скоротити ймовірність помилок.

Таким чином, досліджуване підприємство володіє значним потенціалом для підвищення ефективності діяльності через вдосконалення системи обліку витрат, автоматизацію виробничих процесів та стратегічне інвестування у матеріально-технічну базу. Реалізація таких дій дозволить підприємству підвищити рентабельність виробництва, зменшити виробничі та фінансові ризики, а також забезпечити стійкий розвиток у конкурентному середовищі аграрного сектору.

Сутність облікової політики підприємства полягає у встановленні єдиних принципів, методів та правил ведення бухгалтерського обліку, які забезпечують достовірність фінансової інформації, своєчасність її отримання та можливість прийняття управлінських рішень (додаток В).

Вона визначає порядок обліку витрат виробництва, формування собівартості продукції, розподілу ЗВВ та відображення виходу продукції, що особливо важливо для сільськогосподарських підприємств, де виробничі процеси поділяються на рослинництво та тваринництво. Нижче представлено узагальнення основних елементів облікової політики щодо витрат виробництва та способів їх відображення у наказі про облікову політику підприємства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Елементи облікової політики щодо витрат виробництва
підприємства**

Елемент облікової політики	Відображення у наказі про облікову політику
1	2
Метод обліку витрат по рослинництву	Вказується спосіб обліку прямих та ЗВВ по окремих культурах, полях або групах культур, а також методи калькуляції собівартості продукції (за нормами або фактичними витратами).

Продовж. табл. 2.1

1	2
Метод обліку витрат по тваринництву	Визначається порядок обліку витрат по видах тварин, ділянках або виробничих групах, включно з прямими витратами (корм, ветеринарні послуги) та загальновиробничими витратами (амортизація, електроенергія, паливо).
База розподілу ЗВВ у рослинництві	Вказуються конкретні показники для розподілу витрат: площа посівів, обсяг виконаних робіт, кількість використаних матеріалів, машинно-технічні години.
База розподілу ЗВВ у тваринництві	Визначається база розподілу витрат за кількістю голів, обсягом виробленої продукції (молоко, м'ясо, яйця) або витратами кормів.
Метод визначення виходу продукції	Вказується, як фіксується фактичний обсяг виробленої продукції в натуральному та грошовому вираженні, порядок складання облікових довідок і звітів по рослинництву та тваринництву.
Порядок калькуляції собівартості продукції	Визначається методика калькуляції (за фактичними витратами, за нормативами, по культурах, ділянках, групах тварин), а також періодичність розрахунків.
Аналітичний облік витрат	Вказується, які аналітичні рахунки використовуються для відображення прямих і ЗВВ по підрозділах, культурах або видах тварин.
Контроль і звірка витрат	Визначається періодичність внутрішньої перевірки облікових даних, узгодження витрат по центрах відповідальності та коригування розподілу ЗВВ.

Зміст наказу про облікову політику підприємства повинен чітко фіксувати методику калькуляції собівартості, порядок ведення аналітичного обліку та контролю за витратами, а також способи відображення фактичного виходу продукції. Це забезпечує достовірність фінансової інформації, ефективне управління ресурсами та обґрунтоване прийняття управлінських рішень.

У підсумку, можна сказати, що правильно сформована облікова політика дозволяє підприємству системно контролювати витрати, оптимізувати виробничі процеси та підвищувати рентабельність як у рослинництві, так і у тваринництві.

2.2. Облік витрат виробництва та виходу сільськогосподарської продукції й відображення інформації у звітності

Документальне оформлення витрат виробництва в рослинництві забезпечує достовірний облік усіх ресурсів, використаних у процесі вирощування сільськогосподарських культур. Воно дозволяє: контролювати витрати на насіння, добрива, засоби захисту рослин, паливо та мастильні матеріали; обліковувати оплату праці працівників полів та фермерських підрозділів; відображати витрати на технічне обслуговування та амортизацію основних засобів; визначати собівартість продукції рослинництва для управлінських та фінансових цілей. Документування витрат забезпечує контроль над ресурсами та відповідність вимогам бухгалтерського і податкового законодавства. Основні документи обліку витрат у рослинництві представлено в табл. 2.2 [49].

Таблиця 2.2

Основні документи з обліку витрат виробництва та виходу продукції рослинництва підприємства

Первинні документи	Призначення
1	2
<i>Витрати виробництва (вид витрат)</i>	
Оплата праці	
Табель обліку робочого часу, наряди на відрядні роботи, обліковий лист праці та виконаних робіт	Нарахування заробітної плати працівникам, зайнятим у вирощуванні культур.
Використання матеріалів (насіння, добрива, ЗЗР)	
Лімітно-забірні картки, накладні-вимоги на відпуск матеріалів, звіти про використання добрив/ЗЗР	Підтвердження фактичного списання матеріалів на конкретні поля/культури.
Робота техніки та механізмів	
Обліковий лист тракториста-машиніста, дорожній лист вантажного автомобіля.	Облік відпрацьованого часу, витрати палива та обсягу виконаних робіт (оранка, сівба, збирання).
Загальновиробничі витрати	
Звіти, відомості розподілу, акти	Наприклад, розподіл витрат на утримання сільськогосподарської техніки, управлінського персоналу відділення.
Збирання	
Обліковий лист тракториста-машиніста (для комбайнів)	Фіксує площу збирання, намотот

Продовж. табл. 2.2

1	2
Реєстр відправки зерна та іншої продукції з поля	Документ, що супроводжує доставку зібраного врожаю від поля до місця зберігання
<i>Оприбуткування (приймання)</i>	
Ваговий та/або лабораторний журнал	Документування фактичної ваги (фізичної маси) сільськогосподарської продукції (наприклад, зерна, коренеплодів) при її прийманні від поля або відправленні, а також фіксація якісних показників (вологість, засміченість, клас) на основі лабораторних аналізів для визначення її залікової ваги (кінцевого обсягу для оприбуткування).
Приймальний квиток (товарно-транспортна накладна)	Основний документ, що фіксує фактичну вагу продукції, її якість (вологість, засміченість), а також вагу залікову (фізична вага, приведена до стандартних базисних кондицій)

Документальне оформлення витрат виробництва в тваринництві є ключовим елементом бухгалтерського обліку та контролю господарської діяльності. Воно забезпечує достовірне відображення: використаних матеріальних ресурсів (кормів, медикаментів, витрат на ветеринарне обслуговування); витрат на оплату праці працівників тваринницьких підрозділів; амортизації основних засобів, задіяних у виробництві; інших прямих і загальновиробничих витрат.

Таблиця 2.3

Основні документи з обліку витрат у тваринництві підприємства

Первинні документи	Призначення
1	2
<i>Витрати виробництва (вид витрат)</i>	
Корми	
Щомісячний Звіт про рух кормів та їх використання, лімітно-забірні картки, вимоги	Підтвердження списання кормів на відповідні групи тварин.
Оплата праці	
Табель, наряди, обліковий лист праці	Облік праці тваринників, доярів, ветеринарів.
Ветеринарні послуги та медикаменти	
Акти на проведення ветеринарних заходів, відомість витрати медикаментів	Облік витрат на лікування, профілактику, вакцинацію.
<i>Вихід продукції</i>	
Молоко	

Продовж. табл. 2.3

1	2
Журнал обліку надою молока (щоденний)	Призначений для щоденного відображення фактичного надою молока по кожній групі корів або фермі в цілому. Забезпечує оперативний контроль продуктивності тварин і є первинною базою для узагальнення даних про вихід молочної продукції.
Відомість руху молока	Звітний документ, у якому узагальнюється інформація про загальний надій молока за визначений період, а також напрями його використання: відпуск на випойку молодняку, реалізацію або передачу на переробку. Використовується для контролю руху продукції та формування показників собівартості.
<i>Приріст живої маси</i>	
Акт на переведення тварин з групи в групу (зважування)	Оформлюється щомісячно або щодакдно та відображає результати зважування тварин при їх переведенні між віковими або виробничими групами. Слугує підставою для визначення приросту живої маси та коригування облікових показників поголів'я.
Відомість зважування тварин	Використовується безпосередньо на місці зважування для оперативного фіксування фактичної ваги кожної окремої тварини або групи, а потім слугує основою для складання Акта на переведення.
<i>Приплід</i>	
Акт на оприбуткування приплоду тварин	Первинний документ, що оформлюється у день народження тварини та підтверджує факт отримання приплоду. Містить дані про кількість, живу масу при народженні та належність молодняку до відповідної групи обліку.

Облікові реєстри є складовою методичного інструментарію бухгалтерського обліку, що забезпечує систематизацію, узагальнення та накопичення інформації первинних документів щодо витрат виробництва та результатів господарської діяльності. У сільськогосподарських підприємствах облікові реєстри формуються з урахуванням галузевої специфіки, біологічних та технологічних особливостей рослинництва і тваринництва, а також вимог фінансового, управлінського й податкового обліку.

Функціональне призначення облікових реєстрів полягає у забезпеченні контролю за рівнем і структурою витрат, визначенні фактичної собівартості продукції, формуванні інформаційної бази для аналізу ефективності

виробництва та прийняття управлінських рішень.

У рослинництві витрати виробництва обліковуються за об'єктами калькулювання, якими є окремі сільськогосподарські культури, посівні площі або технологічні процеси. Основними регістрами аналітичного обліку є виробничі відомості та картки обліку витрат за культурами, в яких узагальнюється інформація про витрати на насіння, добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали, оплату праці та інші прямі витрати.

Для узагальнення даних аналітичного обліку використовуються журнали-ордери та відомості до рахунку 23 «Виробництво», що забезпечують відображення витрат у системі синтетичного обліку. Така побудова регістрів дозволяє забезпечити взаємозв'язок між витратами на вирощування культур і обсягами отриманої продукції [54].

У тваринництві облік витрат виробництва ведеться за видами та групами тварин, що обумовлено тривалістю виробничого циклу та біологічними особливостями галузі. Аналітичні регістри відображають витрати на корми, ветеринарні заходи, оплату праці, утримання та експлуатацію тваринницьких приміщень.

Основним узагальнюючим регістром є виробничий звіт (відомість) по тваринництву, який акумулює інформацію про витрати в розрізі поголів'я та виробничих груп. Дані аналітичних регістрів узагальнюються в журналах-ордерах та відомостях до рахунку 23 «Виробництво», що забезпечує формування показників собівартості продукції тваринництва.

Облік виходу продукції рослинництва здійснюється на підставі регістрів, що узагальнюють дані про кількість, якість і напрями використання врожаю. До таких регістрів належать відомості обліку врожаю та картки складського обліку сільськогосподарської продукції, які забезпечують контроль за оприбуткуванням і рухом продукції.

Синтетичне узагальнення інформації про вихід продукції здійснюється в журналах-ордерах за рахунками обліку готової продукції, що дозволяє відобразити результати виробництва у фінансовій звітності підприємства.

У тваринництві регістри обліку виходу продукції формуються з урахуванням різноманітності видів продукції та специфіки її отримання. Відомості обліку виробництва продукції тваринництва узагальнюють інформацію про надой молока, приріст живої маси, приплід та інші результати виробництва. Аналітичні регістри руху тварин і продукції забезпечують облік змін у складі поголів'я та виходу продукції за звітний період, тоді як журнали-ордери за рахунками обліку готової продукції та біологічних активів виконують функцію синтетичного узагальнення облікових даних. Система облікових регістрів витрат виробництва та виходу продукції рослинництва і тваринництва забезпечує повноту, достовірність і аналітичність бухгалтерської інформації. Її належна організація дозволяє точно визначати собівартість продукції, здійснювати контроль за використанням ресурсів та формувати інформаційну базу для аналізу ефективності сільськогосподарського виробництва. Врахування галузевих особливостей при побудові облікових регістрів підвищує якість управлінських рішень та сприяє сталому розвитку аграрних підприємств.

Вибір обґрунтованих одиниць виміру є важливою передумовою достовірного обліку витрат виробництва та визначення собівартості продукції в сільському господарстві. З огляду на галузеві особливості рослинництва і тваринництва, одиниці виміру диференціюються залежно від об'єктів обліку, характеру виробничих процесів та видів отриманої продукції. З метою систематизації облікової інформації доцільним є окреме виділення одиниць виміру за кожною галуззю (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Одиниці виміру в обліку витрат і визначенні собівартості с/г продукції

Об'єкт обліку витрат / калькулювання	Одиниця виміру	Призначення та обґрунтування застосування
1	2	3
<i>Рослинництво</i>		
Посівні площі сільськогосподарських культур	гектар (га)	Використовується для обліку витрат на вирощування культур і розподілу ЗВВ між об'єктами обліку

Продовж. табл. 2.4

1	2	3
Урожай зернових і зернобобових культур	центнер (ц), тонна (т)	Застосовується для визначення обсягу виробництва та калькулювання собівартості одиниці продукції
Овочеві та плодовоовочеві культури	кілограм (кг), тонна (т)	Забезпечує точне відображення обсягу продукції та її оцінку в натуральному вимірі
Технічні культури (соняшник, цукрові буряки тощо)	центнер (ц), тонна (т)	Використовується для визначення собівартості та аналізу ефективності виробництва
Насіння та садивний матеріал	кілограм (кг), центнер (ц)	Забезпечує контроль використання матеріальних ресурсів у процесі вирощування культур
Трудові витрати	людино-година, людино-день	Застосовується для аналізу трудомісткості технологічних операцій
<i>Тваринництво</i>		
Поголів'я тварин	голова (гол.), умовна голова	Використовується для обліку чисельності тварин і розподілу витрат між видами та групами
Виробництво молока	центнер (ц),	Основна одиниця виміру для визначення обсягу та собівартості молочної продукції
Приріст живої маси	центнер (ц)	Застосовується для оцінки результатів вирощування та відгодівлі тварин
Приплід тварин	голова (гол.)	Використовується для обліку відтворення стада та калькулювання собівартості приплоду
Витрати на годівлю	кормо-день	Дозволяє обґрунтовано розподіляти витрати залежно від інтенсивності годівлі
Трудові витрати	людино-година, людино-день	Забезпечує облік трудових витрат у тваринницьких підрозділах

Отже, застосування адекватних одиниць виміру в обліку витрат і калькулюванні собівартості продукції рослинництва та тваринництва забезпечує точне зіставлення витрат і результатів виробництва. Галузева диференціація одиниць виміру сприяє підвищенню аналітичності бухгалтерського обліку, достовірності показників собівартості та ефективності управління витратами на сільськогосподарських підприємствах.

Облік витрат виробництва у сільському господарстві є невід'ємною складовою управлінського контролю та фінансового аналізу діяльності підприємства. В рослинництві на досліджуваному підприємстві синтетичний облік витрат ведеться на рахунку 231 «Виробництво продукції рослинництва», що дозволяє узагальнено контролювати всі витрати,

пов'язані з вирощуванням таких культур, як пшениця, кукурудза, ячмінь, жито, соняшник, картопля та овочі відкритого й закритого ґрунту.

Аналітичний облік деталізує витрати за видами культур, ділянками, технологічними операціями та видами ресурсів, що забезпечує точне визначення собівартості продукції і контроль за ефективністю використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

Первинне документальне оформлення витрат у рослинництві здійснюється через накладні, акти прийому-передачі, видаткові ордери, журнали обліку використання палива та електроенергії, а також через таблиці обліку робочого часу і розрахунково-платіжні відомості.

Об'єктами аналітичного обліку виступають окремі культури або групи культур, окремі поля та сорти, а також технологічні операції, що дозволяє визначати фактичні витрати на виробництво одиниці продукції та планувати майбутні виробничі цикли. Калькуляція собівартості продукції здійснюється щомісячно або після збирання врожаю, що забезпечує оперативне управління витратами та контроль фінансових результатів виробництва. Кореспонденцію витрат виробництва рослинництва подано в додатку Г.

В тваринництві синтетичний облік на підприємстві ведеться на рахунку 232 «Виробництво продукції тваринництва», що дає змогу отримати узагальнену картину витрат на утримання тварин різних видів та виробництво відповідної продукції, зокрема живої маси ВРХ, свиней, овець, молока та шерсті. Аналітичний облік деталізує витрати за видами тварин, групами стада та видами продукції.

Основними статтями витрат є корми, ветеринарні послуги та ліки, утримання тварин, оплата праці та соціальні внески, амортизація будівель і обладнання, а також інші загальновиробничі витрати. Первинні документи включають накладні на корми, акти прийому кормів на ферму, ветеринарні рахунки та журнали вакцинації, а також таблиці обліку роботи доглядачів і розрахунково-платіжні відомості для відображення оплати праці. Аналітичний облік здійснюється за окремими видами тварин або групами

продукції, що дозволяє точно визначати собівартість одиниці продукції, контролювати ефективність використання кормів та управління стадом.

Калькуляція собівартості молока, живої маси або іншої продукції проводиться щомісячно або раз на квартал, з детальним розподілом прямих і ЗВВ, що забезпечує ефективне управління витратами та планування виробничого процесу. Кореспонденцію витрат виробництва рослинництва подано в додатку Д.

Організаційно, ведення синтетичного та аналітичного обліку в рослинництві та тваринництві ґрунтується на принципі регулярності та документального підтвердження всіх витрат. Прямі витрати відображаються безпосередньо на аналітичних рахунках відповідно до об'єктів обліку, тоді як непрямі або загальновиробничі витрати розподіляються пропорційно базі розподілу, такої як урожайність або кількість тварин. Контроль і узгодження бухгалтерського обліку з фактичним рухом матеріальних і трудових ресурсів на полях і фермах забезпечують достовірність інформації для прийняття управлінських рішень та оцінки ефективності виробництва.

Приклад 1. Припустимо, що підприємство отримало урожай пшениці 80 ц та соломи на суму – 60000 грн. Витрати на вирощування склали 320000 грн. З них: насіння – 50000 грн, добрива – 80000 грн, ЗЗР - 20000 грн, паливо та енергія - 30000 грн, оплата праці та ЄСВ – 60000 грн, амортизація – 40000 грн, інші витрати – 40000 грн.

Собівартість 1 ц пшениці розраховується як відношення загальної суми витрат до урожайності за мінусом вартості соломи: $C_{1ц} = 320000 - 60000 / 80 = 3200$ грн/ц.

Приклад 2. Підприємство протягом звітного місяця отримало наступну продукцію: молоко в кількості 6000 ц за плановою собівартістю 38 грн/ц на суму 228000 грн; приплід телят 250 голів, що відповідало плановим витратам на утримання 65 кормо-днів на одну голову на суму 50000 грн; побічна продукція (шерсть, гній) – 9000 грн.

Витрати на утримання основного стада склали 300000 грн, загальна

кількість кормо-днів утримання корів – 80000 кормо-днів.

Необхідно визначити фактичну собівартість продукції молочного скотарства, включно з 1 ц молока та 1 головою приплоду.

Розв'язок

1. Визначаємо собівартість 1 кормо-дня утримання корів:

Собівартість 1 кормо-дня = $300000 / 80\,000 = 3,75$ грн/кормо-день.

2. Вартість утримання 1 голови приплоду:

Собівартість 1 голови = $60 \text{ кормо-днів} \times 3,75 = 225$ грн.

3. Загальна вартість приплоду телят:

Вартість приплоду = $250 \text{ голів} \times 225 \text{ грн} = 56250$ грн.

Вартість молока = $300000 - (56250 + 9\,000) = 234750$ грн.

4. Собівартість 1 ц молока:

Собівартість 1 ц = $234750 / 6000 = 39,13$ грн/ц

Фактична собівартість молока (39,13 грн/ц) трохи перевищує планову (38 грн/ц), що може бути наслідком підвищення витрат на корм або інших ЗВВ. Вартість одного приплоду телят становить 225 грн, що дозволяє оцінити ефективність утримання стада і планувати кормову базу на наступний період. Побічна продукція становить 9 000 грн, що додає додаткову економічну ефективність виробництва.

Таким чином, проведений розрахунок дозволяє підприємству контролювати фактичну собівартість продукції, порівнювати її з плановою та приймати управлінські рішення щодо оптимізації витрат на корм, утримання тварин і виробничі операції.

Приклад 3. Підприємство вирощує озиму пшеницю та кукурудзу. Загальновиробничі витрати рослинництва за рік становлять 240000 грн. Прямі витрати на вирощування пшениці – 360000 грн, кукурудзи – 240000 грн. Базою розподілу ЗВВ обрано суму прямих витрат.

Розв'язок. Загальна сума прямих витрат становить 600000 грн. Під пшеницю виділено 54 га, що дорівнює 60 % площі посівів, а під кукурудзу – 40 %. Відповідно, загальновиробничі витрати розподіляються таким чином:

- на озиму пшеницю – 144000 грн ($240000 \times 60 \%$);
- на кукурудзу – 96000 грн ($240000 \times 40 \%$).

Отже, включення ЗВВ до собівартості культур здійснюється пропорційно економічно обґрунтованій базі, що забезпечує достовірність калькулювання собівартості продукції рослинництва.

Приклад 4. Підприємство вирощеє ВРХ на м'ясо та свиней. Загальновиробничі витрати тваринництва за звітний рік становлять 300000 грн. Витрати кормів на вирощування ВРХ – 500000 грн, на вирощування свиней – 300000 грн. Базою розподілу ЗВВ обрано витрати кормів.

Розв'язок. Загальна сума витрат кормів дорівнює 800000 грн. Частка кормів на годування ВРХ становить 62,5 %, на годування свиней – 37,5 %. Загальновиробничі витрати розподіляються таким чином: на ВРХ – 187500 грн ($300000 \times 62,5 \%$); на вирощування свиней – 112500 грн ($300000 \times 37,5 \%$).

Таким чином, загальновиробничі витрати тваринництва включаються до собівартості продукції з урахуванням фактичного споживання основного ресурсу, що відображає реальні умови виробництва.

Витрати виробництва та вихід продукції рослинництва і тваринництва посідають центральне місце в інформаційній системі управління сільськогосподарським підприємством, оскільки саме вони визначають рівень собівартості продукції, фінансові результати діяльності та економічну ефективність галузей. Узагальнення цих показників здійснюється у фінансовій і статистичній звітності, які формуються на основі даних бухгалтерського обліку, але мають різне цільове призначення та ступінь деталізації [44].

У фінансовій звітності інформація про витрати виробництва рослинництва і тваринництва відображається у вартісному вимірі та узагальненому вигляді. У Балансі (Звіті про фінансовий стан) витрати незавершеного виробництва в рослинництві (витрати під урожай майбутніх

періодів, багаторічні насадження у стадії формування) і тваринництві (витрати на вирощування та відгодівлю тварин) включаються до складу запасів. Готова продукція рослинництва і тваринництва показується за фактичною виробничою собівартістю. У Звіті про фінансові результати виробнича собівартість реалізованої сільськогосподарської продукції відображає сукупні витрати, понесені на її виробництво, тоді як загальновиробничі, адміністративні витрати та витрати на збут розкриваються окремо, що дає змогу оцінити ефективність операційної діяльності підприємства. Додаткове розкриття інформації здійснюється у Примітках до фінансової звітності, де наводяться дані про склад і структуру витрат, методи оцінки сільськогосподарської продукції та особливості калькулювання її собівартості.

На відміну від фінансової, статистична звітність орієнтована на детальне відображення виробничих процесів у галузевому розрізі та поєднує вартісні й натуральні показники. Через систему спеціалізованих форм Державної служби статистики України узагальнюються дані про витрати виробництва, вихід продукції, рівень урожайності та продуктивності тварин. Зокрема, форма № 50-сг (річна) акумулює інформацію про витрати і собівартість продукції рослинництва та тваринництва, обсяги валової і товарної продукції та фінансові результати діяльності. Форма № 2-ферм (річна) забезпечує відображення аналогічних показників у фермерських господарствах.

Доповнюють цю інформацію галузеві форми, зокрема форма № 29-сг щодо посівних площ, валових зборів і урожайності сільськогосподарських культур та форма № 24-сг, яка характеризує стан тваринництва, чисельність поголів'я та обсяги виробництва основної продукції. Важливе значення має також форма № 21-заг, у якій узагальнюються дані про реалізацію продукції рослинництва і тваринництва, що дозволяє зіставити витрати виробництва з результатами збуту.

Опосередкований вплив на формування витрат виробництва

відображається у формі № 10-мех, де подаються дані про забезпеченість підприємств технікою та енергетичними потужностями.

Узагальнена інформація щодо відображення витрат виробництва продукції рослинництва та тваринництва у фінансовій та статистичній звітності проілюстровано на рис. 2.2.

<i>Фінансова звітність</i>
Баланс (Звіт про фінансовий стан (форма № 1))
витрати незавершеного виробництва в рослинництві (посіви під урожай майбутнього року, багаторічні насадження в періоді формування) та тваринництві (витрати на вирощування і відгодівлю) відображаються у складі запасів; готова продукція рослинництва і тваринництва (зерно, молоко, м'ясо, інша продукція) показується за фактичною виробничою собівартістю.
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма № 2)
виробнича собівартість реалізованої продукції рослинництва і тваринництва включається до складу собівартості реалізації; загальновиробничі витрати, адміністративні витрати та витрати на збут відображаються окремо, що дозволяє оцінити ефективність виробничої діяльності галузей.
Примітки до річної звітності
розкривається інформація про склад і структуру витрат за елементами; наводяться дані щодо методів оцінки сільськогосподарської продукції та біологічних активів, а також особливості калькулювання собівартості продукції рослинництва і тваринництва.
<i>Статистична звітність</i>
Форма № 50-сг (річна) «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»
У даній формі узагальнюється інформація про: витрати виробництва продукції рослинництва і тваринництва за їх видами; собівартість одиниці продукції; обсяги валової, товарної та реалізованої продукції; фінансові результати діяльності підприємства в цілому та за галузями. Форма є ключовою для оцінки економічної ефективності аграрного виробництва.
Форма № 2-ферм (річна) «Звіт про діяльність фермерського господарства»
Застосовується фермерськими господарствами та містить: дані про витрати на виробництво продукції рослинництва і тваринництва; інформацію про вихід продукції в натуральних і вартісних показниках; показники доходів, витрат і фінансового результату. Форма забезпечує порівнянність результатів фермерських господарств з іншими суб'єктами аграрного виробництва.
Форма № 29-сг (річна) «Площі та валові збори сільськогосподарських культур»
Містить дані щодо: посівних площ за культурами; валового збору та урожайності продукції рослинництва; структури посівів у розрізі сільськогосподарських культур. Дані форми є основою для аналізу співвідношення витрат і виходу продукції рослинництва.
Форма № 24-сг (річна) «Стан тваринництва»
Відображає: чисельність поголів'я сільськогосподарських тварин; обсяги виробництва основної продукції тваринництва (молоко, м'ясо, яйця тощо); продуктивність тварин. Інформація цієї форми дозволяє оцінити ефективність використання витрат у тваринництві.
Форма № 21-заг (річна) «Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей»
Опосередковано характеризує рівень витрат виробництва, оскільки: відображає технічну оснащеність підприємства; дозволяє аналізувати амортизаційні та експлуатаційні витрати в рослинництві й тваринництві.

Рис. 2.2. Узагальнення показників фінансової та статистичної звітності щодо витрат і виходу продукції

Отже, відображення інформації про витрати виробництва та вихід продукції рослинництва і тваринництва у фінансовій та статистичній звітності забезпечує формування цілісної, багаторівневої інформаційної бази для оцінки результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Фінансова звітність узагальнює дані бухгалтерського обліку у вартісному вимірі, концентруючись на оцінці активів, собівартості продукції та фінансових результатів, що є необхідним для користувачів фінансової інформації та прийняття управлінських рішень на рівні підприємства.

Водночас статистична звітність доповнює фінансову, розкриваючи витрати виробництва і вихід продукції в галузевому розрізі та в натуральних показниках, що дозволяє оцінити урожайність, продуктивність тварин, рівень технічної забезпеченості та економічну ефективність окремих видів сільськогосподарської продукції. Сукупність форм статистичної звітності дає змогу здійснювати порівняльний аналіз між підприємствами, регіонами та галузями, а також слугує інформаційною основою для державного регулювання аграрного сектору.

Таким чином, узгодженість і взаємодоповнюваність фінансової та статистичної звітності є важливою умовою достовірного відображення витрат виробництва та виходу продукції рослинництва і тваринництва, підвищення прозорості діяльності аграрних підприємств і обґрунтованості управлінських та економічних рішень.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

Завдання аналізу фінансового стану підприємства полягають у всебічній оцінці рівня фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності, визначенні ефективності використання фінансових ресурсів і структури капіталу, виявленні тенденцій зміни доходів, витрат і фінансових результатів, а також ідентифікації внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на фінансову рівновагу суб'єкта господарювання, з метою обґрунтування управлінських рішень, спрямованих на підвищення рентабельності, мінімізацію фінансових ризиків та забезпечення стабільного розвитку підприємства в довгостроковій перспективі. Оцінку фінансового стану доцільно розпочати з аналізу майна (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка та структура майна підприємства за 2022 – 2024 рр.

Вид активів (майна)	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Зміни (+,-) 2024 р. до 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсу- мку	сума, тис. грн	у % до підсу- мку	сума, тис. грн	у % до підсу- мку	сума, тис. грн	час- тки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Майно – всього	251130	100,0	275138	100,0	301938	100,0	+50808	х	+20,2
1. Необоротні активи	71810	28,6	62260	22,6	51283	17,0	-20527	-11,6	-28,6
1.1. Основні засоби	71447	28,5	61911	22,5	51060	16,9	-20387	-11,5	-28,5
1.2. Довгострокові біологічні активи	290	0,1	290	0,1	178	0,1	-112	-0,1	-38,6
1.3 Нематеріальні активи	73	0,0	59	0,0	45	0,1	-28	+0,1	-38,4
2. Оборотні активи	179320	71,4	212878	77,4	250655	83,0	+71335	+11,6	+39,8
2.1. Запаси	115180	45,9	134180	48,8	141095	46,7	+25915	+0,9	+22,5
2.1.1. Виробничі запаси	12373	4,9	18989	6,9	18598	6,2	6225	+1,2	+50,3

Продовж. табл. 3.1

А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.1.2. Незавершене виробництво	9601	3,8	12598	4,6	13341	4,4	+3740	+0,6	+39,0
2.1.3. Готова продукція і товари	93206	37,1	102593	37,3	109156	36,2	+15950	-1,0	+17,1
2.3. Поточні біологічні активи	657	0,3	963	0,4	559	0,2	-98	-0,1	-14,9
2.3. Поточна дебіторська заборгованість	12005	4,8	24168	8,8	42670	14,1	+30665	+9,4	в 3,6 р.б.
2.4. Гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції	49006	19,5	49666	18,1	61848	20,5	+12842	+1,0	+26,2
2.6. Інші оборотні активи	2472	1,0	3901	1,4	4483	1,5	+2011	+0,5	+81,4

Аналіз даних табл. 3.1 свідчить про зростання загальної вартості майна підприємства у 2022 - 2024 рр. на 50808 тис. грн, або на 20,2 %, що є позитивною тенденцією та відображає розширення масштабів господарської діяльності підприємства. Водночас у структурі активів відбулися істотні зміни: частка необоротних активів скоротилася з 28,6 % у 2022 р. до 17,0 % у 2024 р. (на 11,6 в. п.), що зумовлено насамперед зменшенням вартості основних засобів на 20387 тис. грн (на 28,5 %). Така динаміка може свідчити про фізичне та моральне зношення виробничого потенціалу або про недостатній рівень інвестицій у його оновлення.

Одночасно частка оборотних активів зросла з 71,4 % до 83,0 %, а їх абсолютна вартість – на 71335 тис. грн (на 39,8 %), що підвищує мобільність активів підприємства.

У складі оборотних активів провідне місце займають запаси, частка яких у 2024 р. становила 46,7 % майна. За аналізований період їх вартість зросла на 25 915 тис. грн (на 22,5 %), що обумовлено збільшенням виробничих запасів (на 50,3 %) та незавершеного виробництва (на 39,0 %), тоді як частка готової продукції і товарів дещо скоротилася (–1,0 в. п.). Це може свідчити про зростання обсягів виробничого процесу та уповільнення реалізації продукції.

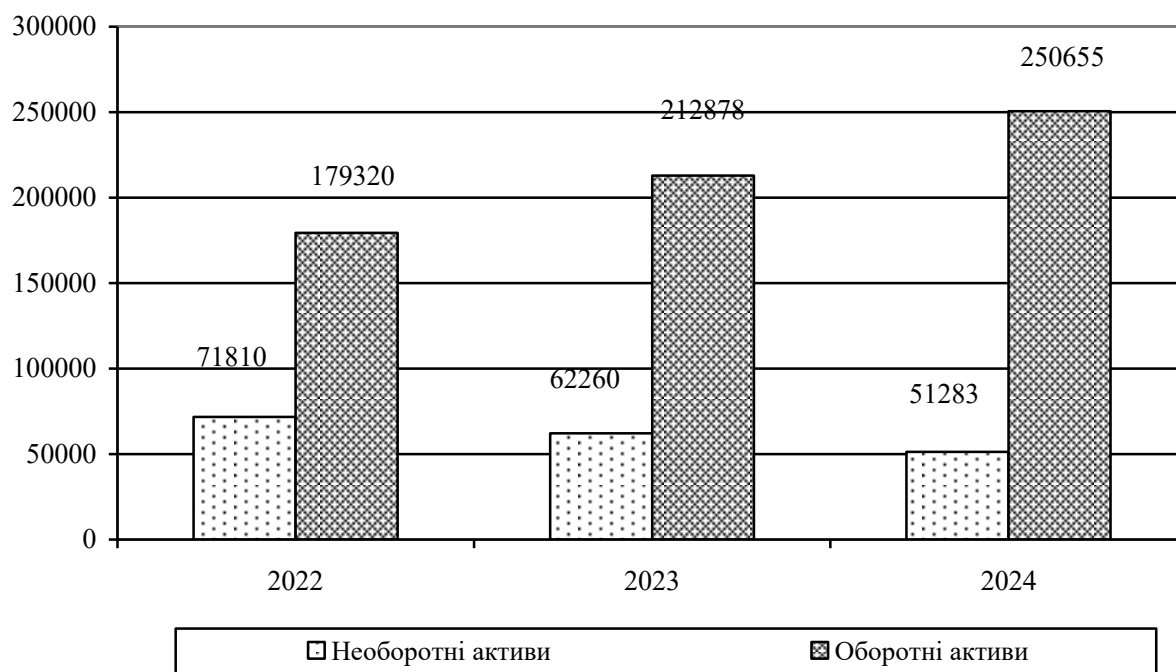

Рис. 3.1. Динаміка майна підприємства
за 2022 - 2024 рр., тис. грн

Найбільш динамічні зміни відбулися за статтею поточної дебіторської заборгованості, обсяг якої зріс у 3,6 раза, а частка – на 9,4 в. п., що, з одного боку, може бути наслідком розширення збуту, а з іншого – підвищує ризики ліквідності. Позитивним є також зростання грошових коштів та їх еквівалентів на 26,2 %, що сприяє зміцненню платоспроможності підприємства.

Загалом структура майна підприємства у 2024 р. характеризується високою питомою вагою оборотних активів, що підвищує фінансову гнучкість, однак скорочення необоротних активів потребує додаткової уваги з позицій відтворення та оновлення матеріально-технічної бази.

Проведемо оцінку капіталу досліджуваного підприємства за 2022 – 2024 рр. в табл. 3.2.

Аналіз даних табл. 3.2 показує, що у 2022 - 2024 рр. загальний обсяг джерел формування капіталу підприємства зріс на 50808 тис. грн, або на 20,2 %, що узгоджується зі збільшенням вартості активів підприємства.

Таблиця 3.2

**Динаміка та структура капіталу підприємства
за 2022 – 2024 рр.**

Вид пасивів (джерел формування капіталу)	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Зміни (+,-) 2024 р. до 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	част-тки, в. п.	у %
Джерела формування капіталу – всього	251130	100,0	275138	100,0	301938	100,0	+50808	х	+20,2
1. Власний капітал	242517	96,6	264871	96,3	285970	94,7	+43453	-1,9	+17,9
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	2727	1,1	2727	1,0	2727	0,9	-	-0,2	-
1.2. Резервний капітал	210910	84,0	231281	84,1	259226	85,9	+48316	+1,9	+22,9
1.3. Нерозподілений прибуток	25962	10,3	27945	10,2	21099	7,0	-4863	-3,4	-18,7
2. Зобов'язання і забезпечення	8613	3,4	10267	3,7	15968	5,3	+7355	+1,9	+85,4
2.1. Поточні зобов'язання і забезпечення	8613	3,4	10267	3,7	15968	5,3	+7355	+1,9	+85,4
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	3385	1,3	1879	0,7	3704	1,2	+319	-0,1	+9,4

Структура капіталу протягом досліджуваного періоду характеризується домінуванням власного капіталу, частка якого хоча й зменшилася з 96,6 % у 2022 р. до 94,7 % у 2024 р. (на 1,9 в. п.), залишається надзвичайно високою, що свідчить про фінансову стійкість та низьку залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування (рис. 3.2). В абсолютному вимірі власний капітал зріс на 43453 тис. грн (на 17,9 %), що є позитивною тенденцією.

У складі власного капіталу провідну роль відіграє резервний капітал, частка якого у 2024 р. становила 85,9 % та за аналізований період зросла на 1,9 в. п., а вартість - на 48316 тис. грн (+22,9 %). Це свідчить про спрямування значної частини фінансового результату на формування внутрішніх резервів і підвищення фінансової стабільності підприємства. Водночас обсяг нерозподіленого прибутку скоротився на 4863 тис. грн (на 18,7 %), а його частка зменшилася з 10,3 % до 7,0 %, що може бути наслідком активного використання прибутку на покриття витрат,

формування резервів або інші цілі розвитку.

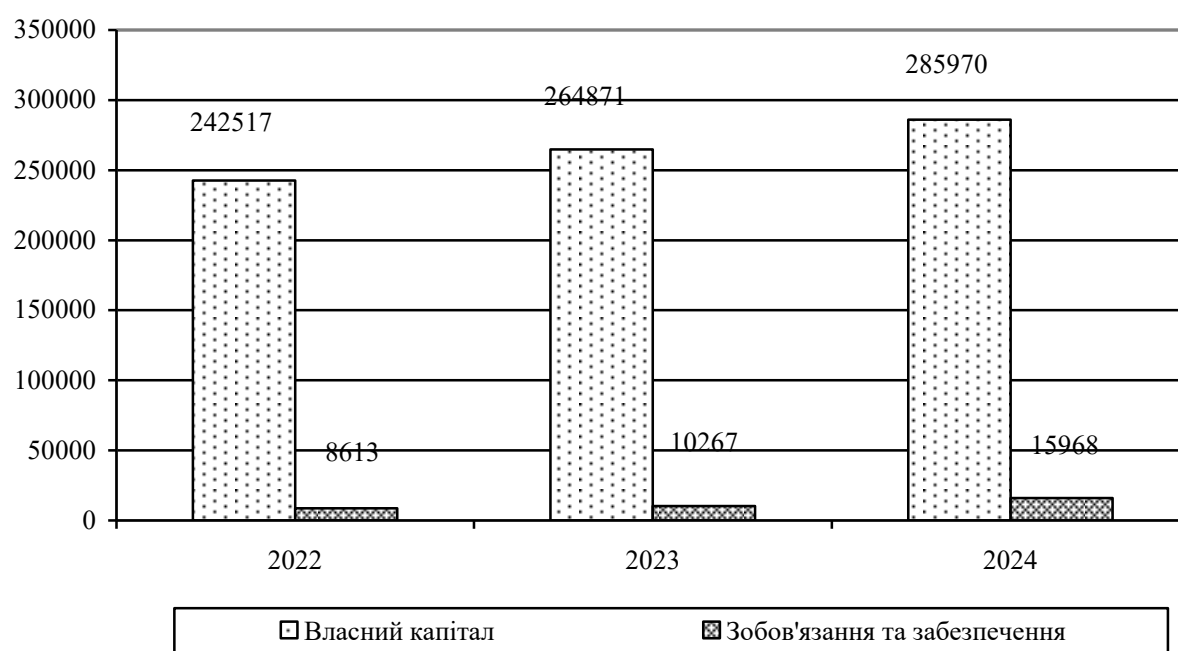

Рис. 3.2. Динаміка капіталу підприємства
за 2022 - 2024 рр., тис. грн

Зареєстрований (пайовий) капітал протягом 2022 - 2024 рр. залишався незмінним, а його частка у структурі капіталу поступово скорочувалася, що обумовлено загальним зростанням валюти балансу.

Зобов'язання і забезпечення підприємства за аналізований період зросли на 7355 тис. грн, або на 85,4 %, а їх частка у структурі джерел фінансування збільшилася з 3,4 % до 5,3 %. Незважаючи на відносно високі темпи зростання, рівень залученого капіталу залишається незначним, що свідчить про обмежене використання позикових ресурсів. У складі поточних зобов'язань спостерігається помірне зростання поточної кредиторської заборгованості на 319 тис. грн (на 9,4 %), при одночасному скороченні її частки на 0,1 в. п., що вказує на відносно контрольований рівень розрахунків з кредиторами. Загалом структура капіталу підприємства у 2024 р. є фінансово стійкою, однак тенденція до зростання зобов'язань і зменшення частки власного капіталу потребує подальшого моніторингу з метою збереження оптимального співвідношення джерел фінансування.

Основними завданнями аналізу ділової активності підприємства (табл. 3.3) є оцінка швидкості та ефективності обороту капіталу і окремих видів активів, визначення здатності підприємства забезпечувати безперервність господарської діяльності та формувати доходи в умовах наявних ресурсів. У процесі аналізу досліджуються динаміка та структура показників оборотності, тривалість операційного й фінансового циклів, ефективність використання основних і оборотних засобів, а також взаємозв'язок ділової активності з показниками ліквідності, платоспроможності та фінансових результатів.

Таблиця 3.3

**Оцінка показників ділової активності підприємства
за 2022 – 2024 рр.**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміни (+,-) 2024 р. до 2022 р.	
				абсолютні	у %
Коефіцієнт обертання активів	0,310	0,504	0,464	+0,155	+49,9
Тривалість одного обороту активів, днів	1162	714	775	-387	-33,3
Коефіцієнт обертання оборотних активів	0,452	0,676	0,578	+0,126	+27,9
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	797	532	623	-174	-21,8
Коефіцієнт обертання запасів	0,475	0,707	0,669	+0,194	+40,9
Тривалість одного обороту запасів, днів	759	509	538	-220	-29,0
Коефіцієнт обертання поточної дебіторської заборгованості	3,905	7,333	4,009	+0,104	+2,7
Тривалість одного обороту поточної дебіторської заборгованості, днів	92	49	90	-2	-2,6
Коефіцієнт обертання власного капіталу	0,320	0,523	0,486	+0,166	+52,0
Тривалість одного обороту власного капіталу, днів	1125	689	740	-385	-34,2
Коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості	22,490	33,727	33,151	+10,661	+47,4
Тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості, днів	16	11	11	-5	-32,2
Тривалість операційного циклу, днів	851	558	628	-223	-26,2
Тривалість фінансового циклу, днів	835	547	617	-217	-26,0

Аналіз показників ділової активності підприємства, наведених у табл. 3.3, свідчить про загальне прискорення оборотності ресурсів підприємства у

2022 - 2024 рр., хоча у 2024 р. порівняно з 2023 р. простежується певне уповільнення окремих процесів. Так, коефіцієнт обертання активів зріс з 0,310 до 0,464, або на 49,9 %, що означає підвищення ефективності використання сукупних активів. Відповідно тривалість одного обороту активів скоротилася на 387 днів (–33,3 %), що є позитивною тенденцією.

Подібна динаміка характерна і для оборотних активів: коефіцієнт їх обертання у 2024 р. становив 0,578 проти 0,452 у 2022 р. (на 27,9 %), а тривалість одного обороту скоротилася на 174 дні (на 21,8 %). Це свідчить про загальне покращення управління оборотним капіталом. Оборотноість запасів також підвищилася на 40,9 %, що зумовило зменшення тривалості одного обороту запасів на 220 днів (на 29,0 %). Водночас зростання тривалості обороту запасів у 2024 р. порівняно з 2023 р. може вказувати на накопичення товарно-матеріальних цінностей або уповільнення реалізації продукції.

Коефіцієнт обертання поточної дебіторської заборгованості за аналізований період зріс незначно - на 2,7 %, однак його динаміка була нестабільною: після різкого покращення у 2023 р. у 2024 р. відбулося зниження показника до 4,009. В результаті тривалість погашення дебіторської заборгованості у 2024 р. майже повернулася до рівня 2022 р. (90 днів проти 92 днів), що свідчить про певне погіршення платіжної дисципліни контрагентів.

Позитивною є динаміка обертання власного капіталу: коефіцієнт зріс на 52,0 %, а тривалість одного обороту скоротилася на 385 днів (–на 34,2 %), що означає підвищення віддачі вкладених власниками ресурсів. Високими залишаються показники обертання поточної кредиторської заборгованості: коефіцієнт зріс на 47,4 %, а середній строк її погашення скоротився з 16 до 11 днів, що свідчить про своєчасне виконання підприємством зобов'язань перед кредиторами, але водночас може обмежувати можливості безкоштовного фінансування діяльності.

Узагальнюючі показники операційного та фінансового циклів у 2024 р.

порівняно з 2022 р. скоротилися відповідно на 223 та 217 днів (–26,2 % та –26,0 %), що загалом характеризує підвищення ділової активності підприємства. Разом з тим їх подовження у 2024 р. відносно 2023 р. вказує на наявність внутрішніх резервів для подальшого прискорення обороту активів, зокрема за рахунок оптимізації запасів та посилення контролю за дебіторською заборгованістю.

Завдання аналізу ліквідності балансу полягають у визначенні здатності підприємства своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Це передбачає оцінку покриття зобов'язань ліквідними активами, визначення фінансової стійкості через частку власного капіталу, а також виявлення резервів для підвищення ліквідності.

Аналіз дозволяє контролювати синхронність надходжень коштів і виплат кредиторам, що сприяє уникненню касових розривів, та забезпечує підтримку стабільного фінансового стану підприємства шляхом оптимізації структури його активів і пасивів (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Оцінка ліквідності балансу підприємства за 2022 – 2024 рр.

Група	Вид оборотних активів	Роки			Група	Вид зобов'язань і забезпечень
		2022	2023	2024		
1	2	3	4	5	4	5
A1	Високоліквідні	49006	49666	61848	П1	Найбільш термінові
A2	Середньоліквідні	12005	24168	42670	П2	Короткострокові
A3	Низьколіквідні	118309	139044	146137	П3	Довгострокові
	Усього	179320	212878	250655	х	Усього

Продовж. табл. 3.4

Роки			Надлишок (+) або нестача (–)		
2022	2023	2024	2022	2023	2024
6	7	8	9	10	11
3385	1879	3704	+45621	+47787	+58144
5228	8388	12264	+6777	+15780	+35893
-	-	-	+118309	+139044	+146137
8613	10267	15968	+170707	+202611	+240174

Аналіз даних свідчить, що ліквідність підприємства у 2022 - 2024 рр. демонструє позитивну тенденцію, хоча залишаються резерви для її покращення. Загальна вартість оборотних активів зросла з 179320 тис. грн у 2022 р. до 250655 тис. грн у 2024 р., при цьому спостерігається помітне збільшення високоліквідних активів (A1) - з 49006 тис. грн до 61848 тис. грн, що покращує можливості підприємства покривати найбільш термінові зобов'язання.

Середньоліквідні активи (A2) збільшилися більш ніж удвічі - з 12005 тис. грн до 42670 тис. грн, що позитивно впливає на покриття короткострокових зобов'язань. Низьколіквідні активи (A3) також зросли, але їх велика частка (146137 тис. грн у 2024 р.) свідчить про значні запаси та дебіторську заборгованість, які не швидко перетворюються на грошові кошти.

Зобов'язання підприємства зросли з 8613 тис. грн у 2022 р. до 15968 тис. грн у 2024 р., при цьому поточні зобов'язання (П1 і П2) залишаються значно меншими за суму високоліквідних і середньоліквідних активів, що підтверджує фінансову стійкість. Надлишок ліквідних активів над зобов'язаннями (A – П) у 2024 р. становить 240174 тис. грн, що наочно демонструє високий рівень платоспроможності підприємства.

Загалом, структура активів і зобов'язань показує достатній рівень ліквідності: високоліквідні та середньоліквідні активи повністю покривають короткострокові зобов'язання, а надлишок активів створює резерв для фінансових потреб і можливих ризиків.

Проведений аналіз діяльності підприємства за 2022 – 2024 рр. свідчить про позитивну динаміку розвитку підприємства. Загальна вартість майна та джерел капіталу зросла на понад 20 %, при цьому частка оборотних активів та власного капіталу залишається високою, що забезпечує фінансову стійкість і мобільність ресурсів.

Ділова активність підприємства покращилася: прискорився оборот активів, запасів і власного капіталу, скоротилися операційний та фінансовий

цикли, що підвищує ефективність використання ресурсів.

Ліквідність балансу перебуває на високому рівні, високоліквідні та середньоліквідні активи повністю покривають короткострокові зобов'язання, а надлишок активів створює резерви для розвитку та погашення зобов'язань. Разом із тим спостерігається скорочення необоротних активів і нерозподіленого прибутку, що вказує на необхідність оновлення матеріально-технічної бази та оптимізації фінансової політики.

Мета аналізу рентабельності полягає у комплексній оцінці ефективності використання ресурсів підприємства та визначенні рівня прибутковості його діяльності. Проведення такого аналізу дозволяє встановити, наскільки отриманий дохід співвідноситься з витратами та вкладеним капіталом, оцінити ефективність окремих видів продукції або напрямів діяльності, а також виявити резерви підвищення прибутковості та оптимізації витрат. Результати аналізу рентабельності забезпечують надійну основу для прийняття управлінських рішень щодо планування виробництва, інвестування та прогнозування фінансової стійкості і конкурентоспроможності підприємства (додаток М).

Аналізуючи показники рентабельності та окупності витрат, можна зробити висновок про загальне зниження ефективності використання ресурсів на підприємстві протягом 2022 – 2024 рр. Рентабельність виробничих витрат знизилася з 57,9 % у 2022 р. до 44,8 % у 2024 р., що свідчить про зменшення ефективності використання ресурсів у виробничому процесі, ймовірно, через зростання собівартості сировини та енергоресурсів.

Суттєве падіння рентабельності операційних витрат, яка скоротилася з 42,9 % до 17,3 %, а також аналогічне зниження загальної та чистої рентабельності витрат господарської діяльності з 43, 2% до 17,7 % вказує на те, що адміністративні та операційні витрати зростають швидше, ніж доходи підприємства, що негативно впливає на його прибутковість.

Коефіцієнти окупності витрат демонструють неоднорідну динаміку. Коефіцієнт окупності виробничих витрат знизився з 1,579 до 1,448, що

підтверджує меншу прибутковість вкладених у виробництво коштів. Водночас коефіцієнт окупності адміністративних витрат зменшився майже вдвічі, що свідчить про необхідність оптимізації управлінських та адміністративних витрат. Проте, коефіцієнт окупності витрат на збут значно зріс, що свідчить про підвищення ефективності збутової діяльності та збільшення доходу від продажу.

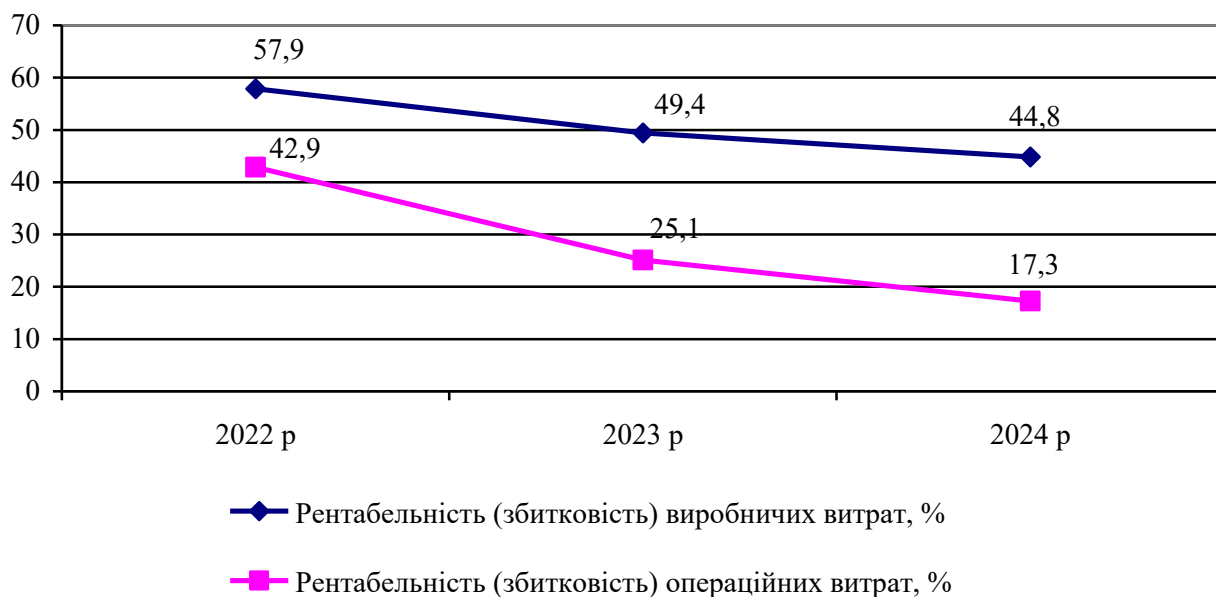

Рис. 3.3. Показники рентабельності витрат підприємства
за 2022 – 2024 рр., %

Що стосується рентабельності реалізованої продукції, рентабельність продажу знизилася незначно, з 36,7 % до 30,9 %, що свідчить про зменшення маржинальності продукції.

Натомість рентабельність доходу від операційної діяльності скоротилася більш істотно - з 30,0 % до 14,7 %, підтверджуючи загальну тенденцію зростання витрат швидше, ніж доходів підприємства.

Розглядаючи показники рентабельності та окупності капіталу, спостерігається зниження загальної та чистої рентабельності сукупного і власного капіталу з 10,8 - 11,2 % у 2022 р. до 7,3 - 7,7 % у 2024 р., що свідчить про зменшення ефективності використання капіталу підприємства. Рентабельність основних засобів і запасів знизилася з 14,9 % до 10,8 %, що

відображає зменшення прибутковості вкладень у виробничі активи. Коефіцієнти окупності капіталу залишаються на відносно низькому рівні, а період окупності сукупного і власного капіталу значно зріс, що свідчить про збільшення часу, необхідного для повернення вкладених коштів.

Загалом, динаміка показників рентабельності та окупності свідчить про необхідність оптимізації виробничих і адміністративних витрат, підвищення ефективності використання основних засобів та капіталу, а також розробки заходів для скорочення періоду окупності вкладень і підвищення фінансової стабільності підприємства. Загалом діяльність підприємства характеризується зростанням обсягів, фінансовою стійкістю та високою платоспроможністю, з резервами для подальшого підвищення ефективності.

3.2. Оцінка динаміки виробництва сільськогосподарської продукції

Функціонування підприємства, незалежно від видів діяльності та форми власності, в умовах ринку визначається його здатністю одержувати необхідні величини доходів і фінансових результатів, за якими оцінюється досягнення кінцевої мети діяльності підприємства та його ефективність.

Для того, щоб проаналізувати одержання чистого доходу по галузях і видах продукції, проведемо дослідження структури виручки від реалізації продукції сільського господарства і послуг досліджуваного підприємства у табл. 3.5.

Наведена табл. 3.5 відображає склад і структуру чистого доходу (виручки) від реалізації продукції сільського господарства та послуг підприємства за 2022 - 2024 рр., що дає змогу оцінити динаміку доходів, їх галузеву структуру та визначити провідні напрями діяльності підприємства. Загальний обсяг чистого доходу підприємства за аналізований період має чітку тенденцію до зростання: з 135730,3 тис. грн у 2022 р. до 254995,2 тис. грн у 2024 р.

Таблиця 3.5

**Склад і структура чистого доходу (виручки) від реалізації продукції
сільського господарства і послуг у підприємства
за 2022 - 2024 рр.**

Галузь і вид продукції	Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн				Структура чистого доходу, %	Рей- тинг
	Роки			У середньому за 2022 – 2024 рр.		
	2022	2023	2024			
1. Рослинництво – всього	85298,5	172358	174804,2	216230,4	69,2	х
у т. ч. зернові та зернобобові	40419,7	98394	65958,5	102386,1	32,8	1
соняшник	10140	19407	14856,7	22201,85	7,1	5
соя	18081,7	42305	39186,7	49786,7	15,9	3
цукрові буряки	13677,1		51900,8	32788,95	10,5	4
інша продукція рослинництва	2980	12252	2901,5	9066,75	2,9	7
2. Тваринництво – всього	50431,8	61424	80191	96023,4	30,8	х
у т. ч. вирощування (в живій масі) великої рогатої худоби	7494,1	8893	7320,9	11854	3,8	6
молоко	42204,7	48383	71948,6	81268,15	26,0	2
інша продукція тваринництва	128	34	47,3	104,65	0,0	9
4. Послуги в сільському господарстві	605	4114	874,2	2796,6	0,9	8
Продукція сільського господарства і послуги – всього	135730,3	233782	254995,2	312253,8	100,0	х

У середньому за 2022 - 2024 рр. чистий дохід становив 312 253,8 тис. грн, що свідчить про розширення масштабів діяльності та зростання економічного потенціалу підприємства.

Домінуючою галуззю у структурі доходів є рослинництво. У середньому за три роки на нього припадає 69,2 % чистого доходу, що вказує на чітко виражену рослинницьку спеціалізацію підприємства. Серед основних видів продукції рослинництва найбільшу частку займають зернові та зернобобові культури - 32,8 % загального доходу, що забезпечило їм перше місце в рейтингу. Це свідчить про їх ключову роль у формуванні фінансових результатів підприємства.

Значною є також частка сої - 15,9 %, яка посідає третє місце в рейтингу, що підтверджує її економічну привабливість та стабільний попит. Вирощування цукрових буряків формує 10,5 % чистого доходу і займає четверту позицію, при цьому варто відзначити істотне зростання виручки у 2024 р. Питома вага соняшнику становить 7,1 %, що забезпечує йому п'яте місце в рейтингу. Інша продукція рослинництва має незначну частку - 2,9 %, що свідчить про допоміжний характер даного напрямку.

Тваринництво забезпечує в середньому 30,8 % чистого доходу, що дозволяє вважати його важливим, але другорядним напрямом діяльності порівняно з рослинництвом. Основним джерелом доходів у цій галузі є виробництво молока, частка якого становить 26,0 % загального обсягу виручки та друге місце в загальному рейтингу.

Це свідчить про високу економічну значущість молочного напрямку для підприємства. Вирощування великої рогатої худоби в живій масі формує лише 3,8 % доходу, а інша продукція тваринництва має практично нульову частку, що вказує на її мінімальний вплив на фінансові результати.

Найменшу частку в структурі чистого доходу займають послуги в сільському господарстві - 0,9 %. Незважаючи на коливання обсягів виручки за роками, цей вид діяльності не має суттєвого значення для загальної структури доходів підприємства та виконує допоміжну функцію.

Отже, аналіз таблиці свідчить, що підприємство є багатогалузевим сільськогосподарським підприємством із переважною орієнтацією на рослинництво, зокрема вирощування зернових і зернобобових культур, а також значною роллю молочного тваринництва. Така структура доходів забезпечує підприємству стабільність, водночас створюючи передумови для подальшої оптимізації галузевої спеціалізації та підвищення ефективності виробництва.

Далі проведемо аналіз динаміки виробничої собівартості продукції рослинництва підприємства за період 2022 - 2024 рр. (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

**Динаміка виробничої собівартості продукції рослинництва
підприємства за 2022 - 2024 рр., тис. грн**

Вид продукції	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. від 2022 р		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	час- тки, в.п.	у %
Зернові та зернобобові:	30908	25,3	38585	25,7	65746	34,7	+34838	+9,4	в 2,2 р.б.
- озима пшениця	15481,0	50,1	23222,0	60,2	28715,9	43,7	+13234,9	-6,4	+85,5
- жито	48,0	0,2	-	-	-	-	-48,0	-0,2	-100,0
- кукурудза на зерно	14455,0	46,8	13343,0	34,6	34730,6	52,8	+20275,6	+6,1	в 2,4 р.б.
- ячмінь ярий	924,0	3,0	2020,0	5,2	2299,5	3,5	+1375,5	+0,5	в 2,5 р.б.
Соняшник	1799,0	1,5	10089,0	6,7	10645,2	5,6	+8846,2	+4,1	в 5,9 р.б.
Цукрові буряки	61351,0	50,2	59439,0	39,6	75398,0	39,8	+14047,0	-10,4	+22,9
Соя	15385,0	12,6	22412,0	14,9	22949,2	12,1	+7564,2	-0,5	+49,2
Силос	6898,0	5,6	7139,0	4,8	2750,0	1,5	-4148,0	-4,2	-60,1
Сіжак	2900,0	2,4	4732,0	3,1	8082,5	4,3	+5182,5	+1,9	в 2,8 р.б.
Інша продукція рослинництва	3042,0	2,5	7881,0	5,2	3916,0	2,1	+874,0	-0,4	+28,7
Всього	122283,0	100,0	150277,0	100,0	189487,0	100,0	+67203,9	x	+55,0

Табл. 3.6 відображає динаміку виробничої собівартості продукції рослинництва за 2022 - 2024 рр., що дає змогу оцінити як загальні тенденції зміни витрат, так і структурні зрушення за окремими видами продукції.

Загальна виробнича собівартість продукції рослинництва за аналізований період суттєво зросла: з 122283,0 тис. грн у 2022 р. до 189487,0 тис. грн у 2024 р. Абсолютне зростання становило 67203,9 тис. грн, або 55,0 %, що свідчить про розширення обсягів виробництва, а також про

підвищення цін на матеріальні ресурси, енергоносії та інші складові витрат.

Найбільшу частку у структурі собівартості протягом усього періоду займають зернові та зернобобові культури. Їхня собівартість зросла з 30908,0 тис. грн у 2022 р. до 65746,0 тис. грн у 2024 р., тобто більш ніж у 2,2 раза. Частка цієї групи у загальній сумі витрат збільшилася з 25,3 % до 34,7 %, що свідчить про посилення ролі зернового напрямку в структурі рослинництва.

У межах зернових культур провідне місце займає кукурудза на зерно. Її собівартість зросла на 20275,6 тис. грн і в 2024 р. досягла 34730,6 тис. грн, а частка у структурі зернових підвищилася на 6,1 в.п. Значні витрати також припадають на озиму пшеницю, собівартість якої зросла на 13234,9 тис. грн, однак її частка у загальній сумі зернових зменшилася на 6,4 в.п., що свідчить про певне зниження відносної ваги цієї культури. Виробництво ярого ячменю характеризується зростанням витрат у 2,5 раза, хоча його частка залишається незначною. Витрати на вирощування жита у 2024 р. відсутні, що може свідчити про припинення його виробництва.

Другу за значенням позицію у структурі собівартості займають цукрові буряки. У 2024 р. їх виробнича собівартість становила 75398,0 тис. грн, що на 14047,0 тис. грн більше порівняно з 2022 р. При цьому частка цукрових буряків у загальній структурі витрат зменшилася з 50,2 % до 39,8 %, що свідчить про структурні зрушення на користь інших культур, насамперед зернових.

Собівартість сої за період аналізу зросла на 7564,2 тис. грн, однак її частка у загальній сумі витрат майже не змінилася і в 2024 р. становила 12,1 %. Це свідчить про відносно стабільне місце сої в структурі витрат рослинництва.

Позитивна динаміка спостерігається також за витратами на виробництво соняшнику, собівартість якого зросла майже у 6 разів, а його частка збільшилася з 1,5 % до 5,6 %. Це може бути пов'язано з розширенням площ під культурою або зростанням інтенсивності її вирощування.

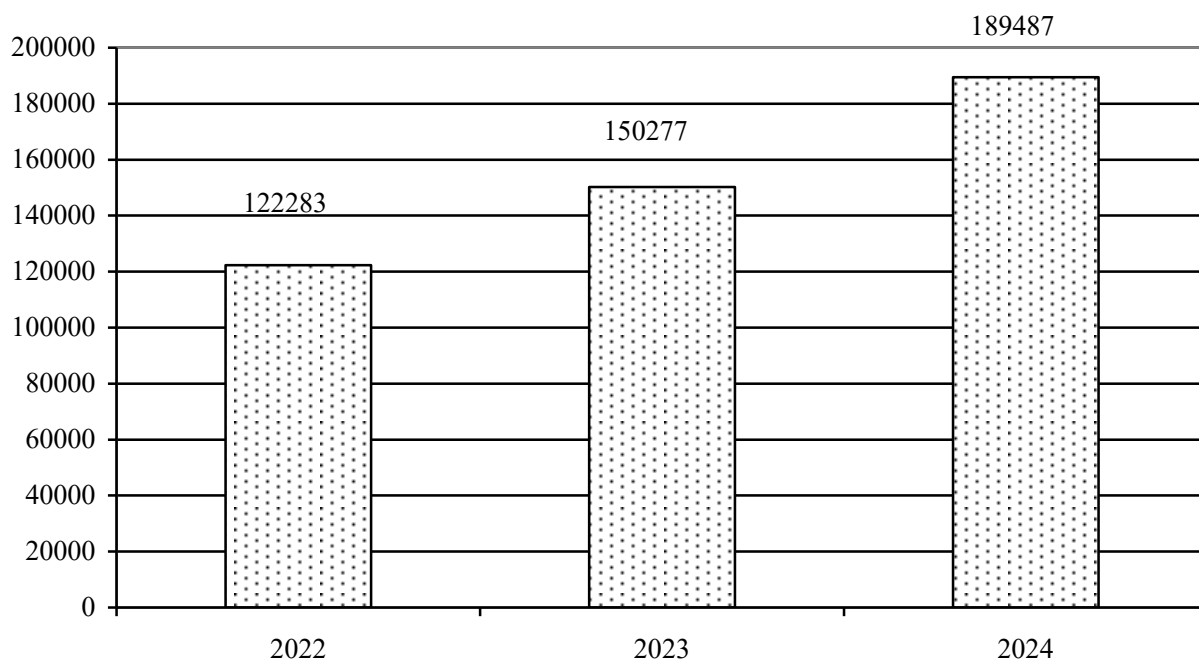

Рис. 3.4. Динаміка виробничої собівартості продукції рослинництва за 2022 - 2024 рр., тис. грн

Водночас витрати на виробництво силосу суттєво скоротилися - на 4148,0 тис. грн, а його частка зменшилася з 5,6 % до 1,5 %, що свідчить про скорочення обсягів виробництва даного виду продукції. Натомість собівартість сінажу зросла в 2,8 раза, а його частка у структурі витрат підвищилася на 1,9 в.п. Інша продукція рослинництва характеризується незначними коливаннями собівартості та не має суттєвого впливу на загальну структуру витрат.

Отже, проведений аналіз свідчить про загальне зростання виробничої собівартості продукції рослинництва в досліджуваному підприємстві, що супроводжується змінами її структури. Основними чинниками збільшення витрат є розширення виробництва зернових культур, зростання собівартості цукрових буряків і підвищення витрат на соняшник та кукурудзу. Це потребує подальшого пошуку резервів оптимізації витрат і підвищення ефективності використання ресурсів у рослинницькій галузі підприємства.

Важливим напрямом аналізу є визначення динаміки та структури

виробничої собівартості продукції рослинництва (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

**Динаміка виробничої собівартості продукції тваринництва у
підприємства за 2022 - 2024 рр., тис. грн**

Вид продукції	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. від 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	час- тки, в. п.	у %
ВРХ	14342,0	30,5	12200,0	24,2	8784,5	14,0	-5557,5	-16,6	-38,7
Молоко	31048,0	66,1	36809,0	72,9	52868,4	84,1	+21820,4	+18,0	+70,3
Інша продукція тваринництва	1579,0	3,4	1481,0	2,9	1182,0	1,9	-397,0	-1,5	-25,1
Всього	46969,0	100,0	50490,0	100,0	62834,9	100,0	+15865,9	х	+33,8

Табл. 3.7 відображає динаміку виробничої собівартості продукції тваринництва за 2022 - 2024 рр., що дає змогу оцінити загальні тенденції зміни витрат і структурні зрушення в межах галузі.

Загальна виробнича собівартість продукції тваринництва за аналізований період зросла з 46969,0 тис. грн у 2022 р. до 62834,9 тис. грн у 2024 р. Абсолютне зростання становило 15865,9 тис. грн, або 33,8 %, що свідчить про підвищення витрат на утримання тварин, корми, енергоносії та інші ресурси, а також про зміну масштабів і структури виробництва.

Основну частку у структурі собівартості стабільно займає виробництво молока. Його витрати зросли на 21820,4 тис. грн і у 2024 р. досягли 52868,4 тис. грн. Частка молока в загальній сумі витрат збільшилася з 66,1 % у 2022 р. до 84,1 % у 2024 р., тобто на 18,0 в.п. Це свідчить про посилення спеціалізації підприємства на молочному тваринництві та зростання інтенсивності даного напрямку.

Водночас собівартість продукції великої рогатої худоби (вирощування ВРХ) за аналізований період суттєво скоротилася - на 5557,5 тис. грн, або на 38,7 %.

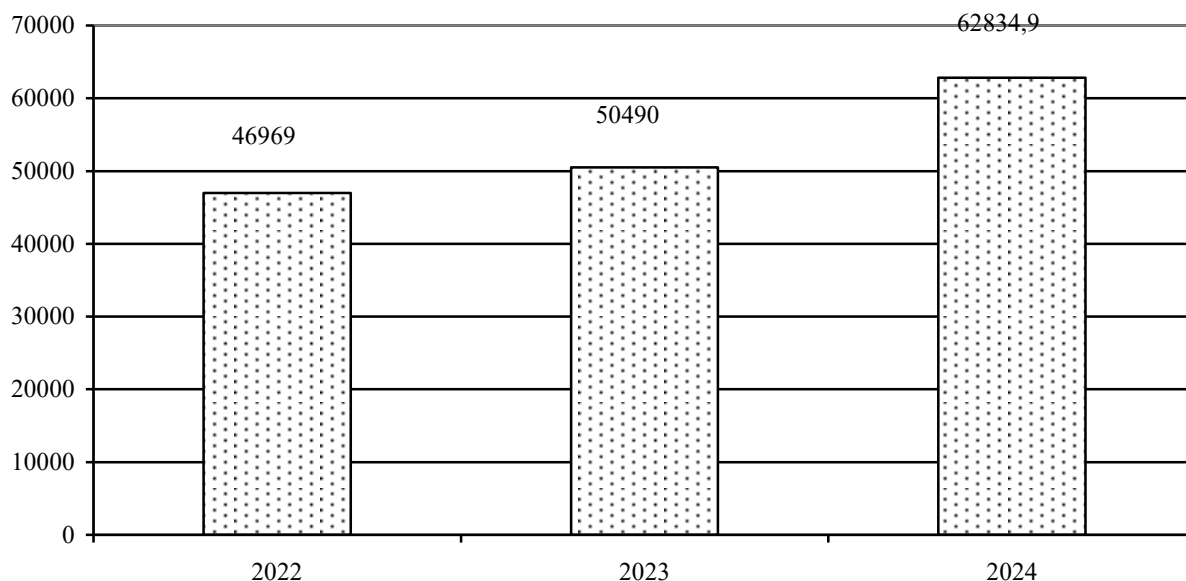

Рис. 3.5. Динаміка виробничої собівартості продукції рослинництва за 2022 - 2024 рр.

Частка цього виду продукції в загальній структурі витрат зменшилася з 30,5 % до 14,0 %, що вказує на зниження ролі м'ясного напрямку або скорочення обсягів вирощування ВРХ у живій масі.

Незначну частку в структурі собівартості займає інша продукція тваринництва. Її витрати зменшилися на 397,0 тис. грн, а частка скоротилася з 3,4 % до 1,9 %, що свідчить про поступове згортання допоміжних або малоефективних видів продукції.

Отже, аналіз таблиці показує, що зростання загальної виробничої собівартості продукції тваринництва відбулася переважно за рахунок значного збільшення витрат на виробництво молока. Водночас спостерігається скорочення витрат і питомої ваги м'ясного напрямку та іншої продукції тваринництва, що свідчить про зміну галузевої структури на користь молочного скотарства.

Така тенденція може розглядатися як стратегічна орієнтація підприємства на більш рентабельний і стабільний вид тваринницької продукції, водночас вона потребує постійного контролю за рівнем собівартості з метою підвищення загальної ефективності виробництва

3.3. Оцінка доходності та факторний аналіз чистого доходу та фінансових результатів від реалізації продукції

На основі даних форми 50 с.-г., проводимо оцінку досягнутого рівня чистого доходу від реалізації продукції як рослинництва так і тваринництва.

Таблиця 3.8

Динаміка та структура чистого доходу від реалізації продукції

рослинництва за 2022 - 2024 рр., тис. грн

Вид продукції	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. від 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	час- тки, в. п.	у %
Зернові та зернобобові:	40419,7	47,4	98394	57,1	65958,5	37,7	+25538,8	-9,7	+63,2
- озима пшениця	31008	76,7	42893	43,6	23106,1	35,0	-7901,9	-41,7	-25,5
- просо	0,4	0,0	-	-	1,3	0,0	+0,9	-	в 3,3 р.б.
- кукурудза на зерно	6624	16,4	52451	53,3	40056,4	60,7	+33432,4	+44,3	в 6,1 р.б.
- ячмінь ярий	2787,3	6,9	3050	3,1	2794,7	4,2	+7,4	-2,7	+0,3
Соняшник	10140	11,9	19407	11,3	14856,7	8,5	+4716,7	-3,4	+46,5
Цукрові буряки	13677,1	16,0		0,0	51900,8	29,7	+38223,7	13,7	в 3,8 р.б.
Соя	18081,7	21,2	42305	24,5	39186,7	22,4	+21105	1,2	в 2,2 р.б.
Інша продукція рослинництва	2980	3,5	12252	7,1	2901,5	1,7	-78,5	-1,8	-2,6
Всього	85299	100,0	172358	100,0	174804	100,0	+89505,7	х	в 2,1 р.б.

Табл. 3.8 відображає динаміку та структуру чистого доходу від реалізації продукції рослинництва підприємства за 2022 – 2024 рр., що дає змогу оцінити як загальні тенденції зростання виручки, так і зміни у структурі доходів за окремими видами продукції.

Загальний обсяг чистого доходу від реалізації продукції рослинництва за аналізований період суттєво зріс: з 85299,0 тис. грн у 2022 р. до 174804,0 тис. грн у 2024 р. Абсолютне зростання становило 89505,7 тис. грн, тобто у

2,1 раза. Це свідчить про розширення обсягів виробництва, зростання врожайності окремих культур і сприятливу кон'юнктуру аграрного ринку.

Провідне місце у структурі доходів займають зернові та зернобобові культури. Хоча обсяг доходу від їх реалізації у 2024 р. порівняно з 2022 р. збільшився на 25538,8 тис. грн, їхня питома вага в загальній структурі зменшилася з 47,4 % до 37,7 % (-9,7 в.п.). Це свідчить про диверсифікацію структури рослинницької продукції та зростання ролі інших культур.

У складі зернових культур відбулися істотні структурні зрушення. Доходи від реалізації озимої пшениці скоротилися на 7901,9 тис. грн, а її частка зменшилася з 76,7 % до 35,0 %, що вказує на зниження її значення в структурі зернової групи. Натомість реалізація кукурудзи на зерно зросла більш ніж у 6 разів, а її частка підвищилася з 16,4 % до 60,7 %, що свідчить про переорієнтацію підприємства на більш прибуткову культуру. Доходи від ярого ячменю залишалися відносно стабільними, проте його питома вага дещо скоротилася. Реалізація проса має епізодичний характер і не впливає суттєво на загальну структуру доходів.

Значне зростання доходів спостерігається від реалізації цукрових буряків. У 2024 р. їх чистий дохід становив 51900,8 тис. грн, тоді як у 2023 р. реалізація була відсутня. Порівняно з 2022 р. дохід зріс на 38223,7 тис. грн, а частка у загальній структурі підвищилася на 13,7 в.п. і досягла 29,7 %, що свідчить про суттєве посилення ролі цієї культури у формуванні доходів підприємства. Вагоме місце у структурі доходів займає соя. Обсяг чистого доходу від її реалізації за період аналізу збільшився у 2,2 раза, а частка зросла з 21,2 % до 22,4 %. Це підтверджує стабільність та економічну доцільність вирощування сої в господарстві. Доходи від реалізації соняшнику зросли на 4716,7 тис. грн, однак його частка в структурі доходів зменшилася з 11,9 % до 8,5 %, що свідчить про випереджальне зростання доходів від інших культур. Інша продукція рослинництва не має суттєвого впливу на загальні фінансові результати, а її частка зменшилася до 1,7 %.

Отже, аналіз табл. 3.8 свідчить про значне зростання чистого доходу

від реалізації продукції рослинництва за 2022 - 2024 рр., що супроводжувалося істотними структурними змінами. Підприємство посилило орієнтацію на вирощування кукурудзи на зерно, сої та цукрових буряків, водночас зменшивши роль озимої пшениці та соняшнику. Така трансформація структури доходів може свідчити про прагнення підприємства підвищити рентабельність рослинницької галузі та адаптуватися до ринкових умов.

В табл. 3.9 нами представлено оцінку динаміки чистого доходу від реалізації продукції тваринництва за 2022 – 2024 рр.

Таблиця 3.9

**Динаміка та структура чистого доходу від реалізації продукції
тваринництва підприємства за 2022 - 2024 рр., тис. грн**

Вид продукції	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. від 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	час- тки, в. п.	у %
ВРХ	7494,1	15,0	8893	15,5	7320,9	9,2	-173,2	-5,8	-2,3
Молоко	42204,7	84,7	48383	84,4	71948,6	90,7	+29743,9	+6,0	+70,5
Інша продукція тваринництва	128	0,3	34	0,1	47,3	0,1	-80,7	-0,2	-63,0
Всього	49826,8	100,0	57310	100,0	79316,8	100,0	+29490	х	+59,2

Табл. 3.9 характеризує динаміку та структуру чистого доходу від реалізації продукції тваринництва підприємства за 2022 - 2024 рр., що дає змогу оцінити зміни обсягів виручки та галузеві зрушення у межах тваринницького напрямку.

Загальний обсяг чистого доходу від реалізації продукції тваринництва за аналізований період істотно зріс: з 49826,8 тис. грн у 2022 р. до 79316,8 тис. грн у 2024 р. Абсолютне зростання становило 29490,0 тис. грн, або 59,2 %, що свідчить про підвищення результативності тваринницької галузі та зростання попиту на її продукцію. Водночас дохід від реалізації продукції великої рогатої худоби (ВРХ у живій масі) має тенденцію до

зниження. У 2024 р. він становив 7 320,9 тис. грн, що на 173,2 тис. грн менше порівняно з 2022 р.

Домінуючим видом продукції у структурі доходів залишається молоко. У 2024 р. чистий дохід від його реалізації досяг 71948,6 тис. грн, що на 29743,9 тис. грн більше порівняно з 2022 р. Частка молока в загальній структурі зросла з 84,7 % до 90,7 %, тобто на 6,0 в.п. Це свідчить про посилення спеціалізації підприємства на молочному тваринництві та його ключову роль у формуванні доходів галузі.

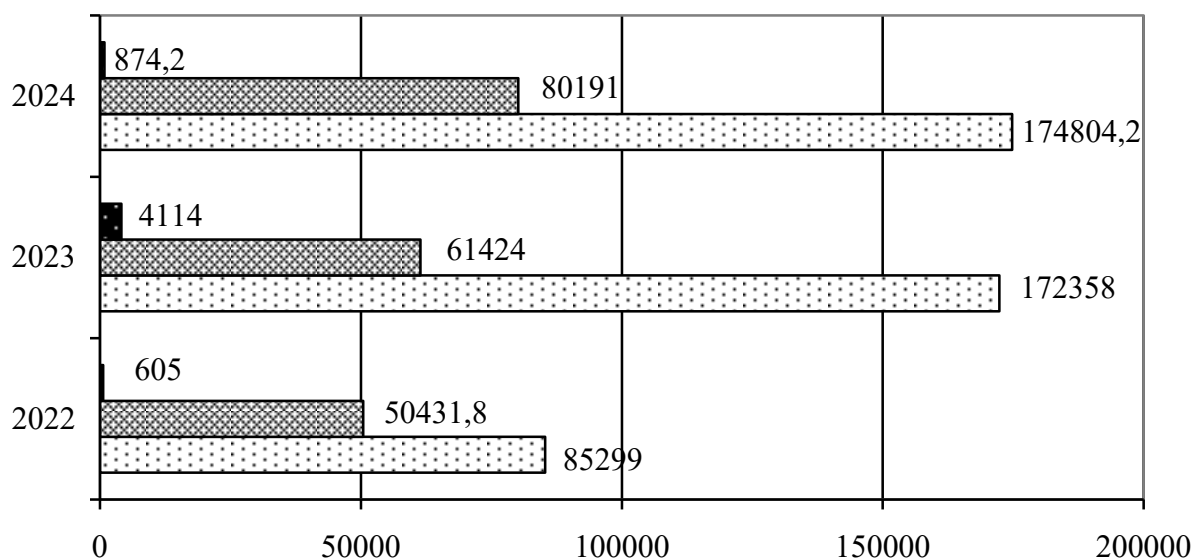

Рис. 3.6. Динаміка чистого доходу від реалізації с/г продукції та послуг підприємства за 2022 - 2024 рр.

Питома вага цього виду продукції скоротилася з 15,0 % до 9,2 %, що вказує на зменшення значущості м'ясного напрямку в структурі тваринницьких доходів.

Інша продукція тваринництва займає незначну частку у загальному обсязі доходів - близько 0,1 %, а її чистий дохід за аналізований період скоротився на 80,7 тис. грн. Це свідчить про допоміжний характер даного напрямку та його мінімальний вплив на фінансові результати підприємства.

Отже, аналіз таблиці показує, що зростання чистого доходу від реалізації продукції тваринництва підприємства у 2022 – 2024 рр. відбулося

виключно за рахунок молочного виробництва. Одночасно спостерігається скорочення доходів і питомої ваги м'ясного напрямку та іншої продукції тваринництва. Така структура свідчить про чітко виражену спеціалізацію підприємства на виробництві молока, що може забезпечувати стабільні фінансові надходження, проте потребує контролю ризиків, пов'язаних із високою концентрацією доходів в одному виді продукції.

Отже, за результатами проведених розрахунків видно, що чистий дохід від реалізації продукції тваринництва протягом всього періоду дослідження, майже в двічі перевищує дохід від реалізації продукції рослинництва. Дохід від надання послуг в структурі займає не значне місце.

Факторний аналіз є методикою комплексного та системного вивчення і вимірювання впливу факторів на зміну величини результативних показників. Важливе значення в аналізі ефективності господарської діяльності підприємства має застосування способів детермінованого факторного аналізу (ланцюгових підстановок, абсолютних різниць та інших).

За інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» і форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за 2022 - 2024 рр. (додатки Ж.1, Ж.2, Л.1, Л.2) проведемо факторний аналіз показника чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Вихідна інформація для факторного аналізу чистого доходу в підприємства за 2022 - 2024 рр.

Показник	Умовне позначення	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+,-)	
				абсолютне	відносне, %
Середньорічна вартість майна, тис. грн	М	240115	288538	+48423	+20,2
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	ЧД	74361	133964	+59603	+80,2
Ресурсовіддача, грн/грн	РВ	0,3	0,5	+0,2	+49,9

Модель факторного аналізу чистого доходу від реалізації продукції

(товарів, робіт, послуг):

$$\text{ЧД} = \text{М} \times \text{РВ}. \quad (3.1)$$

За даними табл. 4.7 розраховується умовне значення результативного показника, тис. грн:

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = \text{М}_1 \times \text{РВ}_0; \quad (3.2)$$

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = 288538 \times 0,3 = 89357,1 \text{ тис. грн.}$$

Загальна зміна (+,–) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн:

$$\Delta \text{ЧД} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_0; \quad (3.3)$$

$$\Delta \text{ЧД} = 133964 - 74361 = 59603 \text{ тис. грн,}$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) середньорічної вартості майна:

$$\Delta \text{ЧД}_{\text{м}} = \text{ЧД}_{\text{ум}} - \text{ЧД}_0; \quad (3.4)$$

$$\Delta \text{ЧД}_{\text{м}} = 89357,1 - 74361 = 14996,1 \text{ тис. грн;}$$

2) ресурсовіддачі:

$$\Delta \text{ЧД}_{\text{РВ}} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_{\text{ум}}; \quad (3.5)$$

$$\Delta \text{ЧД}_{\text{РВ}} = 133964 - 89357,1 = 44606,9 \text{ тис. грн.}$$

Отже, в 2024 р. порівняно з 2022 р. чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 59603 тис. грн, або на 80,2 %. Ця зміна відбулася під впливом таких факторів: у результаті зростання середньорічної вартості майна на 48423 тис. грн (на 20,2 %) чистий дохід збільшився на 14996,1 тис. грн, водночас унаслідок зростання ресурсовіддачі на 0,2 грн/грн (49,9 %) чистий дохід збільшився на 44606,9 тис. грн.

Таким чином, єдиним фактором збільшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) стало зростання середньорічної вартості майна, тобто екстенсивний фактор.

Факторний аналіз показників фінансових результатів проводиться за видами діяльності підприємства за допомогою адитивних моделей. За допомогою способу ланцюгових підстановок та індексного способу

визначимо абсолютний і відносний вплив факторів на зміну чистого доходу (виручки) від реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємства за 2022 - 2024 рр. Для розрахунків обрано шість видів продукції (зерно, соняшник, соя, цукрові буряки, молоко, м'ясо великої рогатої худоби), які мають найбільший вплив на формування доходів і фінансових результатів підприємства (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

**Факторний аналіз чистого доходу від реалізації основних видів
сільськогосподарської продукції підприємства
за 2022 - 2024 рр.**

Продукція	Обсяг реалізації продукції у фізичній масі, ц			Середня ціна реалізації 1 ц, грн		
	2022 р.	2024 р.	індекс	2022 р.	2024 р.	індекс
	1	2	3	4	5	6
Зерно	183861	182759	0,994	219,8	360,9	1,642
Соняшник	24893	16003	0,643	407,3	928,4	2,279
Соя	42171	41869	0,993	428,8	935,9	2,183
Цукрові буряки	298249	641289	2,150	45,9	80,9	1,765
Молоко	102225	117261	1,147	412,9	613,6	1,486
М'ясо великої рогатої худоби (в живій масі)	6119	4071	0,665	1224,7	1798,3	1,468
Усього	×	×	×	×	×	×

Продовж. табл. 3.11

Продукція	Чистий дохід (виручка), тис. грн				Зміна (+,-) чистого доходу (виручки), тис. грн		
	2022 р.	умовний показник	2024 р.	індекс	загальна	у т. ч. за рахунок факторів	
						обсягу	ціни
	7	8	9	10	11	12	13
Зерно	40419,7	40177,4	65958,5	0,878	+25538,8	-242,3	+25781,1
Соняшник	10140,0	6518,7	14856,7	147,384	+4716,7	-3621,3	+8338,0
Соя	18081,7	17952,2	39186,7	1,653	+21105,0	-129,5	+21234,5
Цукрові буряки	13677,1	29408,2	51900,8	0,859	+38223,7	+15731,1	+22492,6
Молоко	42204,7	48412,5	71948,6	1,111	+29743,9	+6207,8	+23536,1
М'ясо великої рогатої худоби (в живій масі)	7494,1	4985,9	7320,9	1,497	-173,2	-2508,2	+2335,0
Усього	132017,3	147454,9	251172,2	153,382	+119154,9	+15437,6	+103717,3

Отже, у 2024 р. порівняно з 2022 р. чистий дохід від реалізації зерна зріс на 25538,8 тис. грн, або на 63,2 %. Водночас скорочення фізичних обсягів реалізації зумовило зменшення чистого доходу на 242,3 тис. грн. Натомість підвищення середньої ціни реалізації 1 ц на 141,1 грн забезпечило приріст чистого доходу в сумі 25781,1 тис. грн. Таким чином, зниження обсягів реалізації, пов'язане зі скороченням валового збору зернових і зернобобових культур, стало єдиним фактором, що стримував зростання чистого доходу від реалізації зерна.

Чистий дохід від реалізації соняшника у 2024 р. зріс на 4716,7 тис. грн, або на 46,5 %. При цьому скорочення обсягів реалізації у натуральному вираженні призвело до зменшення доходу на 3621,3 тис. грн, тоді як підвищення середньої ціни реалізації 1 ц сприяло його збільшенню на 8338,0 тис. грн. Отже, визначальним чинником зростання чистого доходу від реалізації соняшника стало підвищення цін реалізації.

У 2024 р. порівняно з 2022 р. чистий дохід від реалізації сої збільшився на 21105,0 тис. грн, або у 2,2 раза. Це зростання відбулося за одночасного негативного впливу скорочення обсягів реалізації та позитивного впливу цінового чинника. Зменшення фізичних обсягів реалізації на 343040 ц зумовило скорочення чистого доходу на 129,5 тис. грн, тоді як підвищення середньої ціни реалізації 1 ц забезпечило його приріст на 21234,5 тис. грн. Таким чином, ключовим фактором збільшення чистого доходу від реалізації сої стало зростання середніх цін.

Чистий дохід від реалізації цукрових буряків у 2024 р. зріс на 38223,7 тис. грн, або у 3,8 раза. Збільшення обсягів реалізації продукції у натуральному вираженні забезпечило приріст чистого доходу на 15 731,1 тис. грн, тоді як підвищення середньої ціни реалізації 1 ц сприяло додатковому зростанню доходу на 22492,6 тис. грн.

У 2024 р. порівняно з 2022 р. чистий дохід від реалізації молока збільшився на 29743,9 тис. грн, або на 70,5 %. Це було зумовлено як зростанням обсягів реалізації продукції у фізичній масі на 14,7 %, що

забезпечило приріст доходу на 6207,8 тис. грн, так і підвищенням середньої ціни реалізації 1 ц на 48,6 %, унаслідок чого чистий дохід зріс ще на 23536,1 тис. грн.

Водночас чистий дохід від реалізації м'яса великої рогатої худоби у 2024 р. порівняно з 2022 р. зменшився на 173,2 тис. грн, або на 2,3 %. Скорочення обсягів реалізації у натуральному вираженні спричинило зменшення доходу на 2508,2 тис. грн, тоді як підвищення середньої ціни реалізації частково компенсувало цей спад, забезпечивши приріст доходу на 2335,0 тис. грн.

У цілому за шістьма основними видами продукції, що формують спеціалізацію підприємства, чистий дохід зріс на 119154,9 тис. грн, або на 90,3 %. Це зростання було досягнуте виключно за рахунок підвищення середніх цін реалізації, тоді як фактор обсягу реалізації продукції мав стримувальний, негативний вплив на динаміку чистого доходу.

Резерви зростання прибутку слід розглядати як кількісно визначені можливості його збільшення шляхом впливу на чинники, що формують фінансовий результат. Найважливішими умовами підвищення прибутковості від реалізації продукції є нарощування обсягів виробництва, зниження собівартості, покращення якості та конкурентоспроможності продукції, оптимізація рівня запасів готової продукції, своєчасне здійснення розрахунків покупцями, а також застосування прогресивних форм розрахунків за реалізовану продукцію.

Сучасні підходи до оптимізації витрат повинні характеризуватися гнучкістю, простотою застосування та здатністю оперативно забезпечувати управлінський персонал інформацією, необхідною для ухвалення ефективних рішень. Важливість своєчасності інформації зумовлена тим, що вплив на рівень виробничих витрат і формування собівартості продукції можливий лише за умови такої організації обліку, яка дозволяє виявляти причини змін собівартості, перевитрат або економії не тільки під час аналізу звітних калькуляцій, а й безпосередньо в процесі господарської діяльності на основі

первинних документів і поточних облікових даних.

З огляду на зазначені особливості, після проведення комплексного аналізу сучасних підходів до оптимізації витрат підприємства доцільно виокремити низку заходів, актуальних у нинішніх умовах (додаток).

Одним із ключових напрямів зниження витрат є підвищення технічного рівня виробництва. Цей напрям охоплює впровадження прогресивних технологій, зростання рівня механізації та автоматизації виробничих процесів, розширення масштабів використання та вдосконалення техніки й технологій, раціональніше використання сировини й матеріалів, зміну конструктивних і технічних характеристик продукції, а також інші чинники, що сприяють технічному розвитку виробництва.

У процесі оцінювання технічного рівня аналізується вплив науково-технічного прогресу та передового досвіду на собівартість продукції. Для кожного заходу визначається економічний ефект, який проявляється у скороченні виробничих витрат.

Основною передумовою зменшення витрат сировини й матеріалів на одиницю продукції є вдосконалення конструкції виробів і технологічних процесів, використання сучасних матеріалів, а також упровадження технічно обґрунтованих норм споживання матеріальних ресурсів. Зниження собівартості також досягається завдяки створенню автоматизованих систем управління, модернізації техніки та технології, комплексному використанню сировини, застосуванню економічно доцільних заміників і повному залученню відходів у виробництво. Значний потенціал економії пов'язаний із поліпшенням якості продукції, зменшенням її матеріалоємності та трудомісткості, скороченням габаритних розмірів тощо.

Водночас реалізація зазначених заходів може потребувати одноразових або поточних витрат, пов'язаних із придбанням нового обладнання чи впровадженням нових технологій. Тому доцільність таких рішень має бути попередньо обґрунтована шляхом розрахунку їх економічної ефективності.

Важливим резервом скорочення витрат є вдосконалення організації

виробництва та праці. Зменшення собівартості можливе внаслідок змін в організації виробничих процесів, удосконалення форм і методів праці за умов розвитку спеціалізації, поліпшення системи управління та скорочення витрат на нього, ефективнішого використання основних фондів, оптимізації матеріально-технічного постачання, зниження транспортних витрат та інших чинників, що підвищують організаційний рівень виробництва.

Скорочення поточних витрат досягається також шляхом удосконалення обслуговування основного виробництва, зокрема через розвиток потокових форм організації праці, підвищення коефіцієнта змінності, раціоналізацію допоміжних і підсобних робіт, поліпшення інструментального господарства та системи контролю якості продукції.

Істотне зменшення витрат живої праці можливе завдяки розширенню норм і зон обслуговування, скороченню втрат робочого часу та зменшенню чисельності працівників, які не виконують установлені норми виробітку. Додатковий економічний ефект досягається при оптимізації структури управління підприємством, що проявляється у зниженні управлінських витрат і фонду оплати праці управлінського персоналу.

Поліпшення використання основних фондів сприяє зниженню собівартості за рахунок підвищення надійності й довговічності обладнання, удосконалення системи планово-попереджувальних ремонтів та впровадження індустріальних методів ремонту й експлуатації. Раціоналізація матеріально-технічного постачання та використання ресурсів відображається у скороченні норм витрат сировини й матеріалів, а також у зменшенні їх собівартості завдяки зниженню заготівельно-складських витрат.

Певні резерви економії пов'язані з усуненням або мінімізацією витрат, які не є необхідними за нормальних умов виробництва, зокрема понаднормових витрат ресурсів, додаткових виплат за відхилення від нормальних умов праці, втрат від браку тощо. Виявлення таких витрат потребує застосування спеціальних методів аналізу, проведення обстежень, використання даних нормативного обліку та порівняння планових і

фактичних показників.

Зміна обсягів і структури випуску продукції може сприяти відносному скороченню умовно-постійних витрат і амортизаційних відрахувань, а також підвищенню якості продукції. Оскільки умовно-постійні витрати не залежать безпосередньо від обсягу виробництва, їх величина в розрахунку на одиницю продукції зменшується зі зростанням випуску, що позитивно впливає на рівень собівартості.

Менш витратними та більш гнучкими є заходи, пов'язані зі зміною номенклатури й асортименту продукції, які широко застосовуються на вітчизняних підприємствах. Коригування асортименту істотно впливає на рівень виробничих витрат, оскільки різна рентабельність окремих виробів зумовлює як зниження, так і зростання собівартості. Аналіз такого впливу здійснюється за змінними витратами відповідно до статей калькуляції типової номенклатури.

Водночас розрахунок структурних змін має узгоджуватися з показниками продуктивності праці, при цьому слід урахувати необхідність збереження в асортименті окремих малорентабельних або збиткових видів продукції, які забезпечують покриття постійних витрат. Заходи щодо оптимізації витрат в сучасних умовах для досліджуваного підприємства узагальнено в додатку Н.

Одним із напрямів зниження витрат є раціональніше використання природних ресурсів, що передбачає врахування змін якості та складу сировини, продуктивності родовищ, способів і умов її видобутку. Такі чинники впливають на рівень змінних витрат і аналізуються на основі галузевих методик.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено комплексний аналіз фінансово-економічної діяльності підприємства за 2022 - 2024 рр. з акцентом на облік витрат, формування собівартості та результати реалізації сільськогосподарської продукції. Дослідження показало, що підприємство характеризується загалом позитивною динамікою розвитку та зростанням економічного потенціалу.

Упродовж аналізованого періоду спостерігається істотне зростання чистого доходу від реалізації продукції, що зумовлено передусім підвищенням середніх цін реалізації. При цьому фактор обсягу реалізації продукції в більшості випадків мав негативний або стримувальний вплив на динаміку доходів, що свідчить про залежність фінансових результатів підприємства від кон'юнктури ринку, а не від розширення фізичних обсягів виробництва.

Аналіз структури доходів підтвердив багатогалузевий характер діяльності підприємства із чітко вираженою спеціалізацією на рослинництві, насамперед на вирощуванні зернових і зернобобових культур, а також значною роллю молочного тваринництва. Саме молочне виробництво є ключовим джерелом доходів у тваринницькій галузі, тоді як м'ясний напрям поступово втрачає свою питому вагу, що свідчить про зміну галузевої структури на користь більш стабільних і рентабельних видів продукції.

Дослідження виробничої собівартості показало загальне зростання витрат як у рослинництві, так і в тваринництві. Основними чинниками цього є підвищення цін на матеріальні ресурси, енергоносії, корми та зростання витрат на виробництво окремих видів продукції. Водночас скорочення витрат за окремими напрямками (зокрема вирощування ВРХ на м'ясо) свідчить про цілеспрямовану оптимізацію структури виробництва.

Факторний аналіз чистого доходу від реалізації основних видів продукції довів, що визначальним чинником зростання фінансових

результатів є саме ціновий фактор. Це вказує на переважно екстенсивний характер зростання доходів і актуалізує потребу в пошуку внутрішніх резервів підвищення ефективності діяльності підприємства.

У роботі встановлено, що діюча система бухгалтерського обліку витрат підприємства загалом забезпечує належний рівень контролю за використанням ресурсів та формуванням собівартості продукції. Водночас підвищення оперативності облікової інформації, удосконалення баз розподілу ЗВВ і посилення управлінського аналізу створюють додаткові можливості для оптимізації витрат.

Таким чином, основними резервами зростання прибутку підприємства є нарощування обсягів виробництва за рахунок підвищення продуктивності, зниження собівартості продукції, удосконалення технологій виробництва, поліпшення якості та конкурентоспроможності продукції, а також підвищення ефективності управління витратами й фінансовими результатами. Реалізація зазначених заходів сприятиме зміцненню фінансової стійкості підприємства та забезпеченню його стабільного розвитку в довгостроковій перспективі.

На підставі дослідження пропонуються наступні заходи для підвищення ефективності діяльності підприємства:

1. Оптимізувати бази розподілу ЗВВ: у рослинництві перейти на використання нормо-годин роботи техніки замість площі посівів для точнішого врахування механізованих процесів (оранка, збирання); у тваринництві впровадити розподіл на основі кормо-днів або кормо-одиниць, що дозволить об'єктивно оцінити витрати залежно від інтенсивності годівлі.

2. Впровадити GPS-моніторинг для контролю витрат паливно-мастильних матеріалів у рослинництві.

3. Запровадити електронні наряди та датчики для автоматизації збору даних про надой та виконання робіт, що мінімізує помилки «ручного» документування.

4. Забезпечити детальну аналітику витрат не тільки за культурами, а й

за окремими полями та технологічними картами, що дозволить виявляти низькорентабельні ділянки.

5. Посилити контроль за собівартістю. Активніше використовувати нормативний метод обліку (на основі діючих норм) для оперативного виявлення відхилень фактичних витрат від планових протягом виробничого циклу.

6. З огляду на домінування кормових витрат у тваринництві (основна стаття собівартості), необхідно впровадити жорсткий контроль за ефективністю використання кормової бази та раціональним відтворенням стада.

Ці заходи дозволять підприємству підвищити достовірність фінансової звітності, оптимізувати використання ресурсів та посилити конкурентоспроможність на аграрному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва, Ф. В., Васильєва В. Г. Удосконалення обліку витрат на виробництво та формування собівартості продукції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород, 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 5 - 9
2. Биба В. В., Пінчук Н. М., Корунський В. В. Ефективне управління витратами в організаційному менеджменті. *Інвестиції : досвід і практика*. 2024. № 8. С. 141 - 145. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.8.141> (дата звернення: 11.07.25).
3. Биба В. В., Пінчук Н. М., Ващенко Н. Ю. Економічна сутність, значення і завдання управління витратами. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.61> (дата звернення: 06.02.25).
4. Богомол В, Таран А., Гудим А. Аналіз витрат підприємства: роль інформаційних технологій в управлінських рішеннях. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін* : Збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 31 жовтня 2024 р., м. Полтава, / Полтавський державний аграрний університет. Полтава: ПДАУ, 2024. С. 382 – 383.
5. Бондаренко Н. М., Різченко Н. В. Особливості обліку витрат і виходу продукції рослинництва. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 76 - 81. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2019/17.pdf (дата звернення: 09.09.2025).
6. Болтянська Л.О. Тенденції розвитку галузі тваринництва в Південному регіоні України. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного*. 2020. Вип. 10, том 1. DOI: 10.31388/2220-8674- 2020-1-26 (дата звернення: 15.04.2025).
7. Винниченко Н. В., Лінська А. С. Проблеми оптимізації облікового процесу на сільськогосподарських підприємствах. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5987> (дата звернення: 09.09.2025).

8. Витрати фермерських господарств у 2023 році лише на 7,6 % перевищать показники довоєнного 2021 року. *Інститут аграрної економіки*
URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/presrelease/3680-vytraty-fermerskykh-hospodarstv-u-2023-rotsi-lyshena-76-perevyshchat-pokaznyky-dovoyennoho-2021-roku-instytut-aharnoyi-ekonomiky.html> (дата звернення: 15.04.2025).

9. Войтенко Т. Розраховуємо фактичну собівартість сільськогосподарської продукції. 2023. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2023/december/issue-97/article-127200.html> (дата звернення: 15.04.2025).

10. Вплив війни на сільське господарство : ООН представила оцінку нагальних потреб агросектору та сільського населення. URL: <https://minagro.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-silске-gospodarstvo-oon-predstavilo-ocinku-nagalnih-potreb-agro-sektoru-ta-silskogo-naselennya> (дата звернення: 09.09.2025).

11. Вплив війни на українське сільське господарство. URL: <https://kse.ua/ua/war-impacts-on-ukrainian-agriculture/> (дата звернення: 12.09.2025).

12. Гонтовий О. С., Мокієнко Т. В. Проблеми обліку сільськогосподарської продукції в Україні та світі. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін* : Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 жовтня 2025 р., м. Полтава) / Полтавський державний аграрний університет. Полтава : ПДАУ, 2025. Т. 2. С. 171 - 173.

13. Грищук Г. В. Якість витрат на виробництво продукції рослинництва та її вплив на побудову обліку. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 2. С. 48 - 52. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/60808> (дата звернення:

09.09.2025).

14. Демчук О. Критичний аналіз дефініції «витрати» в обліковій практиці підприємств агробізнесу в галузі рослинництва. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль : ТНТУ, 2023. Том 81. № 2. С. 36 - 48.

15. Децюра С. Собівартість сільгосппродукції : розраховуємо правильно. *Фактор*. 2019. № 100. https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2019/december/issue-100/article-106020.html?srsltid=AfmBOopMNY6ki5cUQkd9uyuM0BiR63oOECQe_AxajaIyq22G_8owMJyQ (дата звернення: 15.04.2025).

16. Дубиніна С. М. Формування векторів управління витратами виробництва промислових підприємств: дис. ... доктора філософії: 051 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2020. 340 с.

17. Дучева А. В., Балан А. А. Пропозиції щодо активізації та удосконалення обліку та витрат на експлуатацію автотранспортних засобів на сільськогосподарському підприємстві. *ECONOMICS : time realities*. 2021. № 5 (57). 38 – 43.

18. Євдокименко В. К., Кузь В. І. Інструментарій управлінського обліку : ідентифікація та ефективність. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2023. № 1. С. 123 - 129. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-1_0-pages-123_129.pdf (дата звернення: 09.09.2025).

19. Єфанов В.А. Особливості формування витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в умовах війни в Україні. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 62 – 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-11> (дата звернення: 15.04.2025).

20. Жук В., Попко Є., Остапчук С. Фіксація завданої війною прямої шкоди аграрному бізнесу, на основі професійного судження бухгалтера. *Облік і фінанси*. 2022. № 2 (96). С. 15 - 21.

21. Засадний Б. А., Башкін І. Е. Особливості та шляхи удосконалення обліку витрат на маркетингову діяльність. *Молодий вчений*. 2019. № 3 (67). С. 428 – 431.

22. Каленич І. С. Економічна сутність витрат та собівартості продукції. *БізнесІнформ. Економіка підприємства*. 2020. № 11. С. 241 - 246. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-11_0-pages-241_246.pdf (дата звернення: 11.12.25).
23. Королюк Т., Хомин П., Співак С. Особливості організації управлінського обліку в системі контролінгу. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4 (83) С. 71 - 76.
24. Костякова А. А. Цільовий підхід до класифікації витрат в галузі рослинництва : планування, управління та контроль. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 4 (27). С. 87 - 93.
25. Кравченко О. В., Леоненко К. О. Проблеми організації обліку витрат виробництва. *Інфраструктура ринку*. 2016. Випуск 25. С. 841 - 846.
26. Кулик А. Особливості проведення знецінення активів в умовах збройної агресії. *Облік і фінанси*. 2022. № 4 (98). С. 15 - 21.
27. Куцик П. О., Яремко І. Й. Методологічні засади організації облікового та контрольного інструментарію в управлінні логістичними витратами підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2024. Вип. 79. С. 76 - 80. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct79-134> (дата звернення: 30.09.25).
28. Лемішовська О. С., Михайловський В. О. Управлінська звітність підприємства : теоретико-методичні аспекти та принципи формування. *Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення та проблеми розвитку*. 2023. № 1 (9). С. 179 - 188. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/sep/31274/mendzhment-183-192.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).
29. Литвиненко А. Д. Суть біологічних активів підприємства та їх класифікація. URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/2023/konf2203/2/3.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).
30. Макієвська М. Збирання зернових : загальні принципи документування та обліку. 2019. <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4->

galuzevyi-buhgalterskyi-oblik-72-uborka-zernovykh-obshhie-principy-dokumentirovaniya-i-ucheta (дата звернення: 15.04.2025).

31. Маргасова В. Г., Вдовенко Н. М. Еволюція наукових поглядів на облік витрат і контроль собівартості продукції. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1(7). С. 69 - 79.

32. Марченко А. І. Прибуток як показник ефективності господарської діяльності підприємства. *Управління розвитком соціально-економічних систем*: Матеріали VII Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Харків, 20-21 квітня 2023 р.). Харків : ДБТУ, 2023. С. 156 - 159.

33. Матюха М. М. Впровадження управлінського обліку операційної діяльності. *Наукові перспективи*. 2023. № 2 (32). С. 314 - 326.

34. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства : Наказ Міністерства фінансів України від 27 черв. 2013 р. № 635. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text> (дата звернення 09.09.2025).

35. Мірзоєва Т. В., Томашевська О. А. Управління витратами підприємства в системі мінімізації ризиків господарської діяльності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-69> (дата звернення: 05.01.25).

36. Мулик Т. О. Витрати як базова складова системи обліку та аналізу виробництва продукції тваринництва. *Moderns Economics*. 2020. № 22. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V22\(2020\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-08) (дата звернення: 15.04.2025).

37. Назаренко Т. П., Франчук І. Б., Вітер С. А. Методичні аспекти обліку та управління витратами на виробництво продукції. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 83 - 89. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.7.83 (дата звернення: 11.01.25).

38. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лют. 2013 р. № 73. *Верховна Рада України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 09.09.2025).

39. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: Наказ Міністерства фінансів України від 20 жовт. 1999 р. № 246 *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text> (дата звернення: 09.09.2025).

40. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31 груд. 1999 р. № 318 *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00.html> (дата звернення: 09.09.2025).

41. Оляднічук Н. В., Підлубна О. Д. Удосконалення організації обліку і контролю виробництва продукції. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 6 (23). С. 262 - 268. URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2020/6_23_ukr/48.pdf (дата звернення: 09.09.2025).

42. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз господарської діяльності : підручник ; за ред. Л. М. Кіндрацької Київ : КНЕУ, 2016. 629 с.

43. Педченко Н., Тітенко Л., Мілька А., Артюх-Пасюта О., Тітенко Ю. Сутність і економічний зміст витрат підприємства: сучасний погляд. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2023. № 1 (107). С. 29 - 36. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-1-4> (дата звернення: 11.01.25).

44. Пеняк Ю. С., Сергієнко О. А. Інструментарій обліково-аналітичного управління витратами. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-09-03> (дата звернення: 21.01.25).

45. Пенюта Ю. Б., Мокієнко Т. В. Методи обліку витрат виробництва та калькулювання собівартості продукції. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. м. Полтава, 30 – 31 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 237 – 239.

46. Пархоменко С., Гонтовий О., Дрипан В. Контроль доходів та витрат на сільськогосподарських підприємствах. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : Збірник доповідей науково-практичних конференцій здобувачів вищої освіти за результатами проходження виробничих та технологічних практик. 2025. Випуск 18. Полтава : ПДАУ, 2025. С. 57 – 59.

47. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 09.09.2025).

48. Поліщук О. В. Поняття витрат, їх економічний зміст, фактори впливу на витрати. *Економіка. Фінанси. Право*. Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. 2020. № 4/1. С. 27 - 34. DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.4\(1\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2020.4(1).7) (дата звернення: 16.01.25).

49. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 24 трав. 1995 р. № 88 *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> (дата звернення: 09.09.2025).

50. Правдюк Н. Л., Коваль Л. В., Коваль О. В. Облікова політика підприємств : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури»., 2020. 647 с.

51. Пристемський О. Методи оцінки та порядок визначення справедливої вартості біологічних активів та сільськогосподарської продукції. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2021. № 7. С. 164 - 170. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.7.19> (дата звернення: 09.09.2025).

52. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 09.09.2025).

53. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку

активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Інструкція Міністерства фінансів України від 30 листоп. 1999 р. № 291. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 09.09.2025).

54. Свиноус І. В., Гнатишина Л. Б., Гаврик О. Ю., Черепенчук Т. Я. Організаційні підходи до удосконалення обліково-аналітичної системи в сільськогосподарських підприємствах. *Інноваційна економіка*. 2023. № 1. С. 88 -93. URL: <http://www.inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1018/1110> (дата звернення: 09.09.2025).

55. Свиноус І. В., Свиноус Н. І., Присяжнюк Н. М., Рудич О. О., Гаврик О. Ю. Проблеми оцінки діяльності сільськогосподарських підприємств з використанням міжнародних стандартів фінансової звітності. *Агросвіт*. 2022. № 7 - 8. С. 30 - 35. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7-8_2022/5.pdf (дата звернення: 09.09.2025).

56. Сізова С. Сучасні методи управління витратами підприємств в умовах нестабільного середовища. *UNIVERSUM*. 2025. № 17. С. 7 - 14. URL: <https://tinyurl.com/4rfbh4ve> (дата звернення: 10.06.25).

57. Склярук І. П., Драка І. С. Управління витратами в умовах економічної нестобільності: адаптація облікових доходів. *Економіка та суспільство*. 2025. № 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-7> (дата звернення: 10.06.25).

58. Скрипник, С., Костенко, Ю., Курей, О. Управлінський облік на підприємствах України в умовах кризових явищ. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-32> (дата звернення: 12.09.2025).

59. Сніщенко Р. Г., Мазур-Надопта Д. В. Управління виробничими витратами господарюючих суб'єктів. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 1 (10). С. 94 - 99. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-10-15> (дата звернення: 13.06.25).

60. Ставицька В. О., Мокієнко В. В. Побудова управлінського обліку

на підприємстві. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : Збірник доповідей науковопрактичних конференцій студентів за результатами проходження виробничих практик, випуск 14, 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 112 – 114.

61. Ставицька В., Гудим А. Облік ліквідації основних засобів комерційного підприємства під час воєнного стану в Україні. Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів: Збірник доповідей науково-практичних конференцій студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик. 2024. Випуск 16. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 94 – 97.

62. Станкевич В. Облік витрат та визначення собівартості продукції тваринництва. <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-galuzevyi-buhgalterskyi-oblik-72-uchet-rasxodov-i-opredelenie-sebestoimosti-produkcii-zhivotnovodstva> (дата звернення: 15.04.2025).

63. Степанов В. О. Теоретичні засади управління збутом продукції аграрних підприємств. *Управління розвитком соціально-економічних систем: Матеріали VII Міжнародної науковопрактичної конференції* (м. Харків, 20 - 21 квітня 2023 року). Харків : ДБТУ, 2023. С. 452 - 455.

64. Сторожук В. Л., Здирко Н. Г. Облік виробництва продукції рослинництва. *Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти*: Збірник матеріалів Міжнародної наукової-практичної конференції, 18 листопада 2022 року. Одеса, ОДАУ. 2022. 386 - 390. URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnyk-20222-4524.pdf#page=386> (дата звернення: 12.09.2025).

65. Таран А., Гудим А. Витрати виробництва та вихід готової продукції рослинництва як об'єкт обліку і контролю. Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів: Збірник доповідей науково-практичних конференцій здобувачів вищої освіти за результатами проходження

виробничих та технологічних практик. 2024. Випуск 17. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 48 – 50.

66. Томчук В., Капула І. Вплив особливостей діяльності сільськогосподарських підприємств на формування обліково-аналітичної інформації. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-25> (дата звернення: 09.09.2025).

67. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2020. 434 с.

68. Управлінський облік : навч. посіб. / за ред. Ю. А. Маначинської. Чернівці, 2022. 230 с.

69. Чорній Б. І. Класифікація витрат підприємства як інструмент управління. *Інтернаука. Серія: «Економічні науки»*. 2024. № 2. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-2-9518>. (дата звернення: 16.01.25).

70. Чурилова Г. В. Інформаційне та аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень. *Креативний простір*: електрон. наук. журн. № 11; наук. кер. О. Г. Малій. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2023. С. 57 - 59 URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/32726> (дата звернення: 09.09.2025).

71. Шурпенкова Р. К., Сарахман О. М. Система стратегічного управлінського обліку. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/52183/2/zbirn2023.pdf#page=270> (дата звернення: 12.09.2025).

Додатки